

Издави два пут сваког месеца у свескама од 3 и више табака. Цена је: за Србију 12 дин., а за Црну Гору, Бугарску, Босну, Херцеговину, Аустро-Угарску, Румунију и Турску 15 динара на годињу.

ПРЕПЛАТА СЕ ПЛАЋЕ

Управи
Кр. Срп. државне штампарије,
А РУКОПИСИ УРЕДНИШТРУ.

VIII СВЕСКА

У Београду 30 Априла 1887

ГОДИНА VIII

УКАЗИ ЊЕГОВОГ ВЕЛИЧАНСТВА

Његово Величанство Краљ, на предлог министра просвете и црквених послова, ценећи заслуге стечене на пољу уметности, благоволео је указом својим од 23 Априла ове год. одликовати :

Г. Тошу Јовановића и г. Буру Рајковића, чланове Народног Позоришта, орденом Светога Саве, петог реда.

Постављења, премештаји и разрешења од дужности наставника средњих школа

Актом министра просвете и црквених послова

I Постављена је:

у ВАЉЕВСКОЈ НИЖОЈ ГИМНАЗИЈИ :

гђца *Персида Вићентијевићева*, заступница учитеља I одељења II разреда мушке школе у Ваљеву, за привремену учитељицу женског рада, 15 Априла о. г. ПБр. 4365.

II Премештена је:

у СМЕДЕРЕВСКУ НИЖУ ГИМНАЗИЈУ :

гђца *Анка Миланковићева*, учитељица женског рада у ваљевској нижој гимназији, за учитељицу женског рада, 15 Априла ове год. ПБр. 4366, по потреби.

III Разрешен је:

у УЖИЧКОЈ РЕАЛЦИ :

г. *Јован Хобин*, учитељ цртања и лепог писања, 21 Априла ове године, ПБр. 4550. јер је добио други службени положај.

Постављења и разрешења од дужности управитеља основних школа

Актом министра просвете и црквених послова

Постављен је:

г. *Велимир Миладиновић*, за управитеља школе у Тополи, у округу крагујевачком, 21 Априла ове год.

Разрешен је:

г. *Стеван Гужвић*, управитељ школе у Тополи у округу крагујевачком, 21 Априла ове године.

Постављења и разрешења од дужности наставника основних школа

Актом министра просвете и црквених послова

I Постављени су:

у ВАЉЕВСКОМ ОКРУГУ:

г. *Сава Милошевић*, гимназиста, за заступника учитеља у Забрежју, 21 Априла ове год. ПБр. 4622.

гђа *Софија Бујдићка*, бивша учитељица, за учитељицу I одељења II раз. мушке школе у Ваљеву, 15 Априла ове године, ПБр. 4364.

у КРУШЕВАЧКОМ ОКРУГУ:

гђца *Даринка Јовановићева*, ученица IV разреда гимназије, за заступницу учитеља у Велућу, 9 Априла о. г. ПБр. 4102.

II Разрешени су:

у БЕОГРАДСКОМ ОКРУГУ:

гђца *Љубица Балаицкова*, учитељица у Америћу, а која је у Вишој женској школи вршила дужност помоћнице, 10 Априла ове год., ПБр. 4145. по молби.

у КЊАЗЕВАЧКОМ ОКРУГУ:

г. *Стеван Савић*, заступник учитеља у Далинцима, 27 Априла ове г. ПБр.

у КРАГУЈЕВАЧКОМ ОКРУГУ:

г. *Илија Радивојевић*, учитељ у Загорици, 25 Априла ове године, ПБр. 4708 по молби.

у НИРОТСКОМ ОКРУГУ:

г. *Стојислав Генчић*, заступник учитеља у Дојкинцима, 16 Априла о. г. ПБр. 4381, као недостојан учитељског позива.

Умрли:

Светозар Ђорђевић, учитељ I одељења II раз. школе у Александровцу, у крушевачком окр., преминуо је 7 Априла о. год.

Драгиња Степановићева, учитељица школе у Забрежју, у ваљевском окр., преминула је 16 Априла ове год., после дужет боловања.

Распис

министра просвете и црквених послова

Свима окружним начелништвима и управи вароши Београда и Мајдан-Пека

У државној штампарији израђена је карта *Европе* по системи Кипертовој у размери 1 : 4,000.000 са најновијим границама јевропских држава. Карта је израђена за употребу у школској настави. Састоји се из 9 великих листова, а може се добити и са штаповима за вешање о дувару. Цена јој је 8 динара.

Нека начелништво, односно управа, изволи наредити одборима школским у своје подручју да ову карту одмах набаве за сваку основну школу. А у местима где има више одељења школских има се иста набавити

за свако поједино одељење у коме се учи земљопис Европе.

За неизвршење те наредбе биће одговорни школски одбори, односно њихови председници.

У исто време, начелништво ће, односно управа, наредити одборима школским да за све школе, и за сва одељења школска, набаве *карту Србије* од државне штампарије, ако је досад већ нису набавили.

ПБр. 4339.

15 Априла 1887 год.

У Београду

Министар
просвете и црквених послова

Мил. Кујунџић, с. р.

Записник Главног Просветног Савета

САСТАНАК СССХХХII

25 Фебруара 1887 год. у Београду

Били су: *председник* Ст. Д. Поповић; *редовни чланови*: др. Нин. Ј. Петровић, Мих. Валтровић, Свет. Вуловић, Јован Жујовић, Ђ. Козарац, Момчило Иванић, др. Н. Милаш, архимандрит; *ванредни чланови*: др. Љуб. Неђић, Н. Црногорац, Жив. Поповић, Мих. Ђуровић, Бор. Тодоровић, Ср. Ј. Стојковић, Никола Поповић и М. Антоновић.

Деловођа и ванредни члан, Мил. Марковић.

I

Прочитан је, примљен и потписан записник 331-ог састанка.

II

Прочитано је *писмо г. Министра просвете и црквених послова* од 20 ов. м. ПБр. 1643, којим се упућују Главном Просветном Савету на преглед и оцену две књиге под насловом: „Српска народна епопеја“ и „Српска књижевност прве половине XIV века“ од г. Милана С. Буричића предавача Богословије, које је исти поднео с молбом да му се ове књиге откупе за поклањање у основним или средњим школама, или, да му се препоруче за књижице основних школа, цркава и манастира.

Одлучено је: да се умоли г. Момчило Иванић професор, да обе књиге прегледа и оцени и Савету о истима реферује.

III

Прочитано је *писмо Госи. Министра просвете и црквених послова* од 17 ов. м. ПБр. 1783 којим се упућује Главном Просветном Савету на преглед и оцену „Читанка за III раз. основних школа“ у рукопису од г. Стевана Гојковића, учитеља основне школе валакоњске.

Овим истим писмом г. Министра напомиње се Главном Просветном Савету, како се код њега налази већ на прегледу и оцени једна читанка за III раз. основних школа од г. Николе Стојановића учитеља.

Пошто су г. г. референти, којима је била упућена читанка од г. Николе Стојановића

изјавили, да ову читанку не могу прегледати и вратили Просветном Савету рукопис, то је Савет на овоме састанку, одлучио: да се умоле г. г. Ст. Д. Поповић и Миленко Марковић, да обе ове књиге читанке прегледају и оцене и да Савету о истима реферују.

IV

Прочитано је *писмо Госи. Министра просвете и црквених послова* од 4. ов. м. ПБр. 1976, којим се упућује Главном Просветном Савету на преглед и оцену „Историја Срба“ од г. Милана С. Убавкића и скреће се пажња Главног Просветног Савета на неколике напомене у молби пишчевој, као и на то, да је ово исто дело у првом издању своје било већ један пут пред Главним Просветним Саветом, па га је исти одбацио на својем састанку од 3. Јуна 1885. год.

Одлучено: да се умоле г. г. Димитрије С. Јовановић директор краг. гимназије и Сава Антоновић професор београдске гимназије, да ово дело прегледају и Савету о вредности и употреби истога реферују.

V

Прочитан је реферат др-а г. Лазе Стевановића о трима књижицама за народ, које је „Матица српска“ из Новог Сада понудила министарству Просвете да их откпни за растурање по народу.

Тај реферат гласи:

Главном Просветном Савету

Главни Просветни Савет изволео ми је предати пет књижица на преглед и оцену: могу ли се употребити за поклањање добрим ученицима и да ли се могу препоручити за школске књижице.

Књижице су ове:

- 1., *Бранич од зараза*, за народ написао Др. М. Јовановић — Батут.
2. *Буквица болести* за народ написао Др. М. Јовановић — Батут.
3. *Буквица здравља* за народ написао Др. М. Јовановић — Батут.

4. „Помози се сам, помоћ' ће ти и Бог“ за народ написао проф. Др. Ђорђе Дера.

5. *Нема здравља без чиста ваздуха* за народ написао проф. Стева Милованов.

Једва сам доспео да прегледам прве 3 књижице и да по могућству дам о њима суд онакав какав заслужују.

У опште може се рећи, да су књижице и по садржини и по форми и по самој величини таман удешене онако, како би ваљало да су књижице за децу. Све су три уткане народним пословицама и текстовима из св. писма, тако да се човек мора дивити толиком знању народних пословица и тако згодној употреби њиховој. И пословице и текстови из св. писма тако су доведене у склад са науком медецинском и хигијенском и тако популарисане, да се само с хвалом може о њима рећи. Написане су језиком тако лаким и разумљивим, дз неће имати детета, које само уме читати, да их неће разумети. У њима се ништа не казује што није тако. Све је основано на истини.

Према томе ја бих могао с мирном савешћу препоручити све три књижице и за једну и за другу цел, а на име и за поклањање ученицима и за школске књижице, само да није једнога у тим књижицама, што ме одвраћа од такве препоруке, а то су неколико пасуса у свима трима књижицама, који „не подобајут деци.“ Ради уверења упућујем у првој књижици на стр. 38 бр. 108; у другој књ. на стр. 44 бр. 196 и на стр. 48 бројеви 213 и 214; у трећој књ. стр. 57 бројеви 297, 298 и 299. Сви су ти пасуси обележени оловком.

И ако сам увек био против масковане стидљивости, кад год се тицало поуке у интересу здравља, опет знајући шта треба деци казивати и сећајући се оне народне изреке: „образ ваља кум ће доћи“ ни сам никако за то да се деци даје оно што није за њих и што ова не треба да знају. Никад не треба у њих изазивати радозналост, која ће их навести на мисли, да тумаче нешто, што се не слаже са детињим схваћањем. Кад би то у васпитању деце било прво начело, онда би извесно слушали мање безобразлука од њих.

С тога гледишта дакле писам никако за то, да се те књижице поклањају деци, а је-

сам за то, да се препоруче за школске књижице.

А шта нам оне друге две последње књижице казују, остављам другоме, који има више и времена и воље да о њима каже свој суд.

24 Фебруара 1887 год.
у Београду.

Др. Ј. СТЕВАНОВИЋ,
инспектор санитета.

Главни Просветни Савет усвајајући мишљење г. референта, одлучио је: да се ове три прегледане књижице могу од стране министарства просвете препоручити за књижице основних школа.

Референту је одређен хонорар за прегледање ових дела шесет (60) динара свега.

Пошто г. референт није имао времена да прегледа још две „књижице за народ“ које су му на оцену дате, то је Главни Просветни Савет одлучио: да се умоли др. г. Милан Јовановић да прегледа и оцени заостале две књижице под насловом: „Помози се сам, помоћи ће ти и Бог“ и „Нема здравља без чистог ваздуха.“

VI

Прочитано је писмо Гови. Министра просвете и црквених послова од 9 Новембра пр. г. ПБр. 12014, којим се упућује Главном Просветном Савету на преглед и оцену сведоџба са прилозима г. Мирка Поповићи професорског кандидата из Гор. Товарника, и позива се Савет да кандидатове документе прегледа и каже: има ли он прописану квалификацију за наставника средњих школа.

Пошто су документи у Савету прегледани нашло се, да г. Поповић није испунио услове, које је Главни Просветни Савет усвојио на 331-ом своме састанку за оцењивање кандидата, који су се на страни школовали.

Према овоме, Савет је одлучио: да се г. Мирку Поповићу не може признати квалификација за наставника средњих школа.

VII

Прочитан је извештај комисије, коју је Главни Просветни Савет изабрао да проучи питање о преуређењу средњих школа у сми-

слу писма министровог од 17. Децембра пр. г. ПБр. 14011.

Како су се чланови комисије поделили у мишљењу о овоме питању, то је прво прочитан извештај већине, који гласи:

Главном Просветном Савету

Одбор, коме је Главни Просветни Савет поверио, да према писму г. министра просвете и црквених послова од 17 децембра пр. год. ПБр 14011. изради основу, на којој би се имало извести преуређење средњих школа, пошто је на неколиким састанцима својим проучио питања, која је г. Министар поменутих писмом својим изводео поставити Савету — има част у овом што иде поднети Главном Просветном Савету своје мњење о овим важним питањима:

Међу свима питањима, која је г. Министар изводео поставити Савету, најважније је, без сумње, питање о томе, каквих нам гимназија више треба, да ли онаквих, у којима ће превлађивати *класични* или оних, у којима би више био заступљен *реални* правац. Одбор је, с тога, у првом реду приступио овоме питању и старао се, да га што свестраније проучи и да што правичније оцени све разлоге, који се могу навести у прилог једном или другом правцу у школовању. Признајући важност и једном и другом правцу, чланови одбора нису се могли сложити у питању о томе, да ли би сваки од њих требао да буде искључан, или би се они могли сложити тако, да оба буду подједнако заступљена у свима средњим школама. Већина одборска, која овим подноси свој извештај, била је за то, да се у једнима негује поглавито *класични* а у другима *реални* правац; она мисли да је ово бољи начин да се задовоље оба, но ако би се они, како мисли мањина (која ће о овоме поднети свој засебни извештај) подједнако неговали у свима школама. Разлози, којима се већина руководила, када је се одлучила за две врсте гимназија, *класичне* и *реалне*, ово су:

1. Гимназији није циљ, да да опште образовање њеним питомцима, но и да их, у исто време спреми и за даље стручно школовање. Највећи део ученика, који ступа у гимназију, ступа с намером, да је сврши, те да после

продужи учење на вишим школама. С тога се у њој мора већ почети са школовањем у оним правцима, у којима ће се ово после наставити, као искључно у стручним школама. Већина је, у осталом, водећи рачуна и о онима, који траже само општега образовања, удесила наставне планове и за једну и за другу врсту гимназија тако, да ће они (планови) у четири нижа разреда бити истоветни, тако да онај, који сврши само нижу гимназију буде подједнако школован у оба правца, а онај који буде продужио школовање, да се може спремати за стручне школе. Овим је, у исто време постигнуто и то, да ученици који долазе из оних места, у којима буде само *нижих* гимназија, могу ступати или у *класичну* или у *реалну*, пошто су програми ових истоветни у четири нижа разреда.

2. Сваки од ова два правца тражи да му се поклони нарочита пажња; сваки од њих има свој засебан круг идеја, тако, да би у истој школи они један поред другог могли постојати само на штету један другог.

3. Учили би се ученици предметима, који и ако по себи нису некорисни — јер свако је знање корисно — неће им никад затребати у даљем школовању. Грчки језик на пр. неопходно би морао ући у програм овакве мешовите гимназије; њега би учили подједнако и они, који се мисле доцније дати на филологију и Историју и они, који мисле бити техничари. Они би зарад ових учили мање но што им треба, а они би зарад оних учили нешто што им никако неће требати.

4. Ученици који су и сада преоптерећени школским часовима, још би се више преоптеретили, ако би морали, поред оних предмета, који постоје, учити још и нове предмете, који би имали ући у програм мешовите гимназије. Истина да се тиме, што би се у овима можда сузио обим, у коме би се по неки од данашњих предмета учили, добио изванредан број часова, али тај, извесно, не би био довољан за нове предмете, који би се имали увести; и

5. Сви покушаји да се споји један правац школовања са другим, остали су без успеха. То је исказао и пруски министар просвете у своме распису од 25 Јануара 1882 год. „Eine einheitliche, die Aufgabe des gymnasiums und der Realschule verschmelzende hö-

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.BE

here Schule, (ist) unter den gegenwärtigen Kulturverhältnissen unausführbar. ¹⁾)

Одлучив овако и са ових разлога ово најважније питање у смислу двојакних гимназија, класичних и реалних, већина одборска сматра за потребно, да ближе обележи како замишља и шта разуме под једним, а шта под другим правцем у школовању.

Када би се под класичним гимназијама разумевале оне у којима се поглавита пажња обраћа класичним језицима, латинском и грчком, а под реалном оне, у којима се највише полаже на то, да се ученици што више упознају са природом и њеним законима, онда се школе, какве ми предлажемо, не би могле назвати ни једним ни другим именом. Учење класичних језика с једне стране, није целъ за се, нешто што ваља учити за ради њега самога, нити с друге стране, може бити задаћа гимназије, да да својим ученицима што већу количину знања из науке о природи. И једно и друго служи само оној цели, којој гимназија ваља да тежи, и која је у томе да се хармонично развију срце и ум. Класични језици са својим хуманистичким карактером упућују дух идеалу, а реалне га науке везују са стварношћу. Једно без другог не иде. Класицизам за се стварао би људе, који се не би умели наћи у борби живота, а реализам би их отуђио од идеалних тежња, чему је најбољи доказ онај груби утилитаризам, којим се одликују питомци овога правца. Ми смо, с тога, налазећи, да је од највеће важности да се одмах у почетку, када душа детиња најлакше прима утиске, осигура она идеална страна, без које је школа у опште, а гимназија нарочито промашила своју задаћу, дали настави хуманистичку основу, тиме, што смо у програм ниже гимназије унели један класичан језик, а у исто време и опште принципе морала, као и познавање земаљских установа и дужности грађанских. На ову последњу тачку свога програма нарочито инсистујемо, јер налазимо, да је задаћа гимназија још и да упозна своје питомце са дужностима, које имају према моралном идеалу човечанства, као и према својој отаџбини. Највећи део несрећа наших можда и про-

истиче отуда, што није довољно развијена и јака свест о грађанској и патриотској дужности, и с тога ми желимо, да бар школа не пропусти своје, да своје питомце обавести о њима.

Школа, поред ове моралне стране има да развије и ону другу интелектуалну страну природе детиње. Развиће ове најмоћније потпомаже учење математике, која је с тога и у старим хуманистичним школама заузимала једно од првих места, као што га заузимље и у програмима модерних школа у напреднијих народа. Ми смо с тога, повећали број часова из ове науке. Интелектуалну страну природе детиње исто тако потпомажу, и ако у другом правцу класични језици са својом тачном етимологијом и синтаксом, од којих један, и то латински, као потребнији, још и са овог разлога, држимо да треба да уђе у програм за ниже гимназије. Поред ових предмета, који имају карактер *чисто васпитни* у погледу моралном и интелектуалном, унесена су у њен програм још и најопштија знања из науке о природи, о човеку итд.

Пошто смо овако нижом гимназијом осигурали основу, за коју држимо да би на њој требало да се развија даље школовање, ми смо са поделом гимназије у класичну и реалну, почели тек од виших разреда. Тек у овим вишим разредима она добија свој класични односно реални карактер, тиме, што се у оној поглавита пажња обраћа класичним језицима, од којих се сада уводи још и грчки, а у овој другој место ових заузимљу предмети, који имају више везе са стручним школовањем у правцу реалистичном. И у једну и у другу гимназију, и у класичну и у реалну, унели смо у највишим разредима њиховим опште појмове из философије. Гимназија треба, по нашем мњењу да да својим ученицима и општи поглед на свет, да их упозна са природом њихова духа, са законима, који владају мишљењем, јер без овога појмови њихови, неће бити на чисто изведени, нити ће знање које из ње изнесу без овога бити у систем доведено. Ако је задаћа философије, као што данас први представници њени мисле, да у себи прикупи најопштије резултате, до којих поједине науке својим испитивањима долазе, ако је она веза која везује знање у једну органску целину, онда

¹⁾ Dr. Theodor Schönborn. Das höhere Unterrichtswesen in der Gegenwart. — Berlin 1885. p. 25.

ће знаће што га ученици изнесу из школе *www.остати* без везе и система, ако се не буду упознали и са њоме.

Ово је било опште гледиште, са кога је полазила већина одборска при изради програма за преуређење гимназија. Детаљни наставни планови или управо прегледи часова за обе врсте гимназија приложени су овом извештају под *./.**)

Одбор, даље, налази, да досадашњи број великих гимназија, није довољан да одговори културним и просветним потребама отаџбине, и с тога је мњења, да би број великих гимназија од четири требало подићи на *девет*. Оволиким бројем великих гимназија располажу и земље мање но што је наша, коју уз то чека још и велика мисија с поља. Ослобођењу и уједињењу Српства школе могу учинити онолико исто услуга, колико и војска. Оне ће нам однеговати оне врлине грађанске, које и најмањи народ чине великим, оне ће нам давати пионире наше народне мисли, који ће ову носити и у оне делове Српства, који су још под туђином. И с тога је одбор, имајући у виду и ову задаћу српске школе, да шири свест о заједници народној, при распореду ових великих гимназија, у првоме реду мотрио на то, да ових буде на границама, како би с једне стране материнска земља у будућим, надајмо се, покрајинама њеним, била знана као земља просвећена, а с друге стране, било дато прилике и младим из оних крајева, да се школују у српским школама, из којих ће у своју постојбину понети свест о заједници народној, будити је тамо и тако припремати земљиште остварењу велике српске мисли. Одбор је, према овоме, овако распоредно ових девет великих гимназија:

1. и 2. две у *Београду*. Број ученика у престоници толики је, да је неопходно потребно, да се поред велике гимназије, која већ постоји, отвори још једна. Једна од ових двеју гимназија имала би бити *класична*, а друга *реална*.

3. у *Крагујевцу*. Ово је најстарија гимназија у земљи, коју би, већ и с тога, и да ово место није у центру, требало задржати,

остављајући јој у исто време, *класични карактер*, који јој је дат у постанку њеном.

4. у *Нишу*. У ову би гимназију долазили ученици из ослобођених крајева, и с тога је не треба укидати, но је само изменити у правцу *класичном*.

5. у *Зајечару*. Овде би требало да постоји гимназија, јер је ово место погранично према Бугарској и оним покрајинама њеним, на које ми с правом аспирамо. И у овој би се гимназији имао гајити *класични правац*.

6. у *Ужичу*. Овде би требало установити целу гимназију, јер је ово место погранично према Босни. Ова би гимназија имала бити *реална*.

7. у *Пожаревцу*. Поред тога, што је ово једно од највећих места у земљи, гимназију би овде требало подићи и с тога, што би деца из округа, имајући више прилике, више ишла у школу, и свршив ову сузбијали утицај румунштине, који је још јак у ономе крају. И ова би гимназија имала бити *реална*.

8. у *Врању*. С тога, што ово место лежи на крајњем југу земље, у најближем суседству са старом Србијом треба и њему дати целу гимназију. Пошто је у њему развијена индустрија, гимназија би требали да буде *реална*; и

9. у *Шапцу*. Ово место као погранично према Босни и према Срему, требало би такође да добије целу гимназију. И ова би гимназија имала бити *реална*.

Према овоме излази, да би по мњењу одбора, од девет гимназија, које он тражи, *пет* имале бити реалне а *четири* класичне. Што се одбор решио за већи број реалних, а мање класичких гимназија разлог је био пре свега, један тај, што и реална гимназија у своја четири нижа разреда има карактер у главном хуманистички, а други, што је нашој земљи више потребно школа, које спремају привреднике, но оних, које спремају само чиновништво. Из овог последњег разлога, одбор, као што ће се на свом месту видети, и предлаже, да се место оних нижих гимназија, које би по његову мњењу, требало укинути, заведу стручне, ратарске, занатлијске, трговачке и друге школе.

*) Види наставни план на крају извештаја.

Ако би се, по овом предлогу одбора, подигло девет великих гимназија, онда би се неке од оних нижих које већ постоје, без штете по школовање могле укинути. Не би требало укидати ниже гимназије у овим местима:

1. и 2. у *Београду*; где постоје због великог броја ученика две ниже гимназије.

3. у *Ваљеву*, јер на томе западном крају, који као богат даје велики број ученика, нема, осим Шапца и Ужица, ниједне средње школе.

4. у *Крушевцу*, с тога, што ни тај крај нема нигде на близу школе.

5. у *Лесковцу*, као месту, које је близу границе, а није далеко ни од Ниша ни Враће где постоје велике гимназије, у којима би ученици наставити могли своје школовање. У опште, одбор из напред наведених разлога, полаже на то, да у средњим школама буде што већи број ученика из оних крајева.

6. у *Неготину*, као богатом, а уз то и пограничном месту, где је врло жив саобраћа са румунским елементом, те би и ова нижа гимназија имала још и ону цел, у којој се подиже и Велика гимназија у Пожаревцу.

7. у *Параћину*, и

8. у *Чачку*, с тога, што нигде на близу нема средњих школа, а ови су крајеви вазда давали знатан контингент ученика.

9. у *Смедереву*, с тога, што је ово богато место, које ће дати приличан број ученика, ако им се да прилике да иду на школе, и

10. у *Пироту*. У овоме би месту, као на крајњој граници према Бугарској, где је утицај бугарштине још непрестано јак, и одакле би га требало сузбијати и у оним покрајинама српским, које су под Бугарском, требало, можда, отворити и велику гимназију, но одбор држи, да је због близине Ниша, у коме ова постоји, довољна и нижа, нарочито ако би се још подигла занатлијска школа, која ће, развијајући индустрију а с њоме и богатство овога краја, исто тако придобити га за оне, којима би то имао да захвали.

Побројане велике гимназије и ниже гимназије, биле би, по мњењу одбора, довољне; остале ниже гимназије требало би укинути, неке с тога, што у околини постоје већ или

велике или ниже гимназије, а друге с тога, што је у њима број ученика мален, а не обећава ни бити већи. Нарочито ове ниже гимназије, којима је број и наставника и ученика сведен на минимум, одбор држи да треба укинути. Наставницима, који би се затекли у овим укинутим школама, и којих би, ако би се укинуле ове ниже гимназије, о којима одбор мисли, да их треба укинути, било 26, могло би се комитетовати наставничко тело у великим гимназијама, тако, да подизање ових не би било скопчано са великим материјалним жртвама. Ово су средње школе, које би, по мњењу одборском требало укинути:

1. нижа гимназија у Алексинцу;
2. " " " Јагодини;
3. Гимназ. реалка " Њњажевцу;
4. " " " Свилајницу;
5. " " " В. Градишту;
6. " " " Г. Милановцу; и
7. " " " Лозници.

Но да ни ова места не би остала без школа, као и да би се задовољила једна прека потреба наше државе, требало би у њима подићи, као што је напред поменуто, стручне, занатлијске, трговачке, ратарске и друге школе. Како би ове ваљало удесити питање је, у осталом, које не спада у програм рада, који нам је Савет поверио.

Што се тиче *начина*, на који да се ово преуређење, ако се прими, уведе у живот, као и *времена*, у коме да се то изврши, одбор мисли; да би се оно могло увести у живот за три године, од дана када постане законом, ако то буде *пре* почетка нове школске године, но да ово може бити само тако ако се при томе буде мотрило и на то, да се:

1, израде прелазни наставни планови за све три прелазне године и за све разреде, осим првога, у коме се може одмах почети са повим програмом;

2, спреме добри наставници за оне науке, које се или сада први пут уводе у средње школе, или им се проширује програм. Наша Велика школа према садашњем програму предавања на њој, не може дати добрих гимназијских наставника из неких наука, које се, по плану, што га већина одборска подноси, имају учити у гимназијама, као: 1, из

Датинског језика, јер ученици не доносе довољно спреме из гимназије, тако, да је професор принуђен предавати на Вел. Школи мање, но што по новом програму треба да сврше ученици у класичним гимназијама; 2, из Грчког језика, који се на Вел. Школи почиње са елементима, тако да се јаци са два часа недељно, које имају из овог предмета кроз четири године школовања, не могу спремити за предаваче овог језика у вишој гимназији, у којој се он има такође учити кроз четири године, али са *два пута* већим бројем часова; 3, из Немачког језика, јер се овај учи само на Гимназији а никако на В. Школи; и 4, из Француског језика, који и ако се предаје на Вел. школи, као свакоме споредан, не изучава се онолико, колико је потребно ономе, који га има после предавати на гимназији. Не изнев добру спрему ни из ових језика из гимназије, или и изнев најбољу, што је гимназија може да да, ученици немају прилике на Вел. Школи, да се у овим језицима усаврше, побораве велики део онога што су знали, и онда пошто ову сврше, треба да предају који од ова два језика са оним знањем, које су из гимназије изнели, и од кога ваља одбити оно, што су међу тим заборавили. Јасно је, да, код оваког стања ствари, не може бити говора о успеху у учењу ових језика.

Да би се, дакле, дошло до ваљаних наставника и за ове предмете, одбор налази, да би било неопходно потребно, послати на страну питомце (који могу бити и млађи професори средњих школа), од којих би се неки спремали односно усавршавали за наставнике класичних језика на гимназијама, а други спремали за професоре германистике и француског језика и литературе на Великој Школи. Они би после, спремиле своје ученике из класичних језика тако, да би про-

фесор ових на Вел. Школи могао предавати их научније, чиме би познији слушаоци били оспособљени за наставнике ових језика на гимназијама и престала даља потреба шилања питамаца на страну, а професори немачког и француског језика и литературе, предајући такође научно ове језике, спремали би добре наставнике модерних језика. Без овога и оваквих жртава биће измењено само устројство наших гимназија, оне саме остаће исте, које су и биле.

Одбор, на послетку, има да напомене још и то, да се он није упуштао у састав детаљних програма, по којима би се поједини наставни предмети имали предавати. То би, по његову мњењу, била ствар, коју би требало, у случају, да се овај пројекат усвоји, поверити нарочитој комисији, у чији састав ушли наћи признати стручњаци, сваки по својој струци, којима би још требало придати и људе познате са нашим школским приликама.

Овим би одбор био свршио рад, који му је Савет поверио, но он држи да је са покренутим питањима у вези, и с тога предлаже:

1, измену правила о полагању испита зрелости, о коме мисли, да не би требао да траје дуже од осам дана;

2, друкчије груписање предмета за професорске испите; и

3, установљење *школских саветника*, који ће обилазити и надзиравати школе, расправљати школска питања, председавати испитима зрелости, и т. д.

Благодарећи Главном Просветном Савету на поверењу, којим нас је одликовао, давши нам овако важна питања, да о њима размислимо и поднесемо му наше мњење, част нам је назвати се Главном Просветном Савету

25 Фебруара 1887. год.

у Београду.

Понизни,

Ђ. КОЗАРАЦ С. Р.

Др. ЉУБОМИР МЕДИЋ С. Р.

Момчило ИВАНИЋ С. Р.

НАСТАВНИ ПЛАН ЗА КЛАСИЧНЕ

ПРЕГЛЕД

а) ЗА КЛАСИЧНЕ ГИМНАЗИЈЕ

ПРЕДМЕТИ	РАЗРЕДИ								СВЕГА ЧАСОВА НЕДЕЉНО
	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	
Вера	2	2	2	2	1	1	1	1	12
Српски језик	4	3	3	3	3	3	3	3	25
Латински језик	5	5	5	5	3	3	3	3	32
Немачки језик	—	4	4	4	3	3	3	3	24
Грчки језик	—	—	—	—	4	4	3	3	14
Француски језик	—	—	—	—	4	4	3	3	14
Земљопис и Историја	3	4	4	4	3	4	3	3	28
Математика	4	4	4	3	4	3	3	3	28
Физика и Хемија	—	—	II течај 3	3	—	—	4	2	9—12
Јестаственица	3	2	I течај 3	—	2	2	—	—	9—12
Психологија с логиком	—	—	—	—	—	—	—	2	2
Основна начела морала и познавање земаљског закона и установа	2	—	—	—	—	—	—	—	2
СВЕГА :	23	24	25	24	27	27	26	26	
Цртање	2	2	2	2	—	—	—	—	8
Телесно и војничко вежбање	2	2	2	2	2	2	2	2	16
СВЕГА :	27	28	29	28	29	29	28	28	

Необавезни предмети: лепо писање, певање, музика Стенографија; по 2 часа недељно, и то: лепо пи-

И РЕАЛНЕ ГИМНАЗИЈЕ

ЧАСОВА

б) ЗА РЕАЛНЕ ГИМНАЗИЈЕ

ПРЕДМЕТИ	РАЗРЕДИ								СВЕГА ЧАСОВА НЕДЕЉНО
	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	
Вера	2	2	2	2	1	1	1	1	12
Српски језик	4	3	3	3	2	2	2	2	21
Латински језик	5	5	5	5	—	—	—	—	20
Немачки језик	—	4	4	4	3	3	3	3	24
Француски језик	—	—	—	—	4	4	4	4	16
Земљопис и Историја	3	4	4	4	2	2	2	2	23
Математика	4	4	4	3	6	6	6	6	39
Физика и Хемија	—	—	3	3	3	3	4	5	18—21
Јестаственица	3	2	3	—	3	3	3	—	14—17
Психологија с логиком	—	—	—	—	—	—	—	2	2
Основна начела морала и познавање земаљског закона и установа .	2	—	—	—	—	—	—	—	2
СВЕГА :	23	24	25	24	25	25	25	25	
Цртање	2	2	2	2	2	2	2	2	16
Телесно и војничко вежбање . . .	2	2	2	2	2	2	2	2	16
СВЕГА :	27	28	29	28	29	29	29	29	

сање, певање и музика у свима разредима, а Стенографија у VI., VII, и VIII, разреду.

ЧЛАНОВИ ОДБОРСKE ВЕТИНЕ :

Б. Козарац,
Др. Љубомир Недић,
Момчило Иванић.

За овим је прочитано одвојено мњење мањине, које гласи:

Одвојено мишљење

Одбор који је Главни Просветни Савет изабрао, да поднесе предлог о одговорима на питања господина Министра Просвете и црквених послова у писму од 17. Децембра прошле године ПБр. 14011, поделно се у мишљењу о одговорима на питања б. и д. Мањина, коју ми, потписани, састављамо, мишљења је: да у нашој земљи треба завести једноврсне гимназије, не само ниже него и више, и према томе удесити за њих и један наставни план.

Ми држимо, да би неумесно и неправедно било, ђаке, докле још несу познали ни класичких ни реалних наука, упућивати овим или оним научним правцем. Средњи школски заводи треба да, колико могу, изложе својим ученицима главне појмове из свију важнијих сфера људскога знања. Тада би се свршени гимназисти, снабдевени елементима свију важнијих наука, на којима ће виша стручна настава даље водити, сами одређивали на изучавање оне струке, која им се највише допада. Иначе ће се врло често дешавати, да се, кад је већ касно, види, да ђак није никако за струку, на коју су га родитељи или старатељи још из малена упутили.

Стрховање, да средње школе, ако се не поделе у два правца, не могу дати довољно спреме за стручно образовање није ни мало оправдано. Ако се свакој групи наука одреди у великим гимназијама 26—30 часова на седмицу, гимназије би без сумње могле довољно спремити своје ученике за факултетско учење. Не би доста времена за ту спрему било само онда, кад би се онолико часова уступило латинском језику, колико заступници класичких гимназија траже.

Али да видимо, да ли латински језик заслужује, да му се у српским гимназијама толико места и времена жртвује.

Између старих класичних језика не има за нас латински језик оне важности, коју има за народе католичке вере и за народе романскога и германскога племена. Таку важност има за народе православне вере и словенскога племена, а особито за српски народ, стари словенски језик. Као што је

латински језик црквени језик народа католичких, тако је стари словенски језик црквени језик народа православних словенскога племена. Као што се германски и романски народи служажу некада латинским језиком као књижевним, тако се већина словенских народа служаше старим словенским. Као што, на послетку латински језик представља најстарије стање у развиту језика романских, тако га стари словенски представља у развиту језика словенских.

Ни по богатству гласова и облика својих, које поборници латинскога језика, често у препоруку његову износе, не стоји латински језик боље од старог словенскога. Стари словенски језик има, на прилику, једанаест вокала и двадесет и пет консонаната, а латински само пет вокала и седамнаест консонаната. Стари словенски језик има шест деклинација и шест конјугација, а латински само пет деклинација и четири конјугације. Стари словенски језик има седам падежа, четири аориста и двоврсне адјективе, а латински само шест падежа, један аорист и једноврсне адјективе.

Истина је, да литературни производи на старом словенском језику несу тако многобројни ни тако разноврсни, као што су литературни производи на латинском језику. Али у том погледу грчка литература, учитељица латинске литературе, не уступа ни мало латинској. Зар је, на прилику мање лепоте у грчкој поезији Хомеровој и Софокловој, него у латинској поезији Вергилијевој и Плаутовој? Зар је мање снаге у грчким беседама Демостеновим и Есхиновим, него у латинским беседама Цицероновим и Хортензијевим? Зар је мање поуке у грчкој философији Аристотеловој и Платоновој, него у латинској философији Катоновој и Сенекиној?

Поред тога грчка литература има и за нас, Србе, много већу важност, него латинска литература. Сетимо се само онога јакога уцлыва, који византијска литература имаше на нашу стару литературу.

Латински језик дакле по стварној вредности својој за нас не би заслужио, да се поред старог словенскога и грчкога језика уврсти међу гимназијске предмете. Али има два разлога, која су нас побудила, да у

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.RS

нашем предлогу о наставном плану одредимо и латинском језику онолико разреда и часова, колико му се без штете за остале важније предмете може одредити. Ти су разлози: 1, да они свршени гимназисти, који се одаду на изучавање такве струке, за коју је латински језик доиста потребан, не морају у Великој школи од абецеде почети, и 2, да они свршени гимназисти, који отиду на стране универзитете, не буду одбијени, што у својим сведочанствима не могу показати, да су учили латински језик, који се тамо с разлогом јако цени.

Да се пак латински језик у толико разреда и с толико часова на седмицу, колико му је у нашем предлогу о наставном плану стављено, може добро изучити, наводимо као доказ ову околност. Браниоци класичних гимназија дају у наставним плановима својих гимназија обично толико разреда и часова грчком језику, који је, као што је познато тежи од латинскога. А што при свем том траже они тако много разреда и часова за латински језик, треба, мислимо, приписати навици њиховој, да важност тога језика оцењују с онога гледишта, с које га је оцењује већина наученика католичке вере и романскога и германскога племена.

Према двојакој сврси, коју гимназија треба да постигне, саставили смо на страни изложени предлог о наставном плану за средње

школе наше. Овај наставни план има по нашем мишљењу ове добре стране:

1. У њему су све групе наука, које су данас у животу преко потребне, у свима разредима и са скоро једнаким бројем часова заступљене. Тиме је гимназијама дана могућност, да постигну ону прву сврху, а на име: да даду ученицима својим опште образовање.

2. По њему, пошто латински језик не узима све разреде и врло велики број часова, има свака група наука довољно маха. На тај ће начин бити гимназије у стању, да постигну и ону другу сврху, а на име: да даду својим ученицима добру спрему за сваки поједини факултет.

3. Грчком је језику уступљено онолико разреда и часова, колико му се и у класичним гимназијама обично уступа, а латинском, ма да је лакши и за нас мање важан, колико и грчкому. Тако се наше гимназије не би много разликовале од гимназија у народа католичке вере и романскога и германскога племена.

На послетку изјављујемо да се с већином одборовом, и ако не свуда из истих разлога, слажемо у одговорима на питања, где да буду више или ниже гимназије, и које од садањих да се укину, заступајући при том мишљење, да те све потоње гимназије буду једне категорије.

Ј. М. Жујовић с. р.

Ж. Поповић с. р.

ПРЕДЛОГ О НАСТАВНОМ ПЛАНУ

ПРЕДМЕТИ	РАЗРЕДИ								СВЕГА ЧАСОВА	ПО ГРУПАМА НАУКА
	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII		
Српска граматика	4	4	3	3	—	—	—	—	14	
Стари словенски језик	—	—	—	—	4	—	—	—	4	
Философска и литературна пропедевтика	—	—	—	—	—	4	—	—	4	
Историја српске литературе	—	—	—	—	—	—	4	4	8	30
Географија српских земаља	3	—	—	—	—	—	—	—	3	
Општа географија	—	4	3	—	—	—	—	—	7	
Историја српскога народа	—	—	—	4	—	—	—	—	4	
Општа историја	—	—	—	—	3	3	3	3	12	26

ПРЕДМЕТИ

РАЗРЕДИ

СВЕГА ЧАСОВА

ПО ГРУПАМА
НАУКА

ПРЕДМЕТИ	РАЗРЕДИ								СВЕГА ЧАСОВА	ПО ГРУПАМА НАУКА
	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII		
Аритметика	4	3	—	—	—	—	—	—	7	
Алгебра	—	—	4	4	4	—	—	—	12	
Геометрија	—	—	—	—	—	4	4	3	11	30
Познавање природе и хигијена . .	3	3	—	—	—	—	—	—	6	
Физика	—	—	4	3	—	—	—	—	7	
Хемија	—	—	—	—	3	—	—	3	3	
Минералогија и геологија	—	—	—	—	—	3	—	—	3	
Ботаника и зоологија	—	—	—	—	—	—	3	4	7	26
Грчки језик	—	—	—	—	3	3	4	4	14	
Латински језик	—	—	—	—	3	3	4	4	14	28
Француски језик	—	—	3	3	3	3	3	3	18	
Немачки језик	—	—	3	3	3	3	3	3	18	36
Наука Хришћанска	3	3	—	—	—	—	—	—	6	6
Цртање слободно и геометриско .	4	4	3	3	—	—	—	—	14	
Гимнастика и војно вежбање . .	2	2	2	2	2	2	2	2	16	30
СВЕГА ЧАСОВА ПО РАЗРЕДИМА :	23	23	25	25	28	28	30	30		212

Ј. М. Жујовић.

Ж. Поповић.

Савет саслушавши и једно и друго мишљење, одлучио је: да се ово питање као врло важно, стави на дневни ред првог идућег састанка, а дотле, да се члановима Савета да прилике да се са извештајем из ближе упознају.

С овим је састанак закључен.

Стечај

Сваки дан се све више онажа оскудица занатскога образовања у Србији.

Досадашњи покушаји са земљоделским и трговачким школама остајали су већином без жељенога успеха.

И реалнице, са два разреда средње-школске наставе, које је створила с једне стране жеља да се угоди свакој вароши, а с друге стране непознавање правог пута којим се може доћи до истинскога напретка, нити су

могле спремати ученике за више образовање, нити су их могле спремати за користан рад у животу.

Потребно би било да се прекине са једностраним образовањем, и да се у земљи подигну и заводи за образовање занатско и уопште привредно. Да се пак питање о квалитету, тежини и организацији ових завода, као и о начину одржавања истих и о начину прибављања потребних наставничких снага за исте реши што потпуније и свестрано, не изгубивши ништа из вида, министарство просвете обраћа се овим стечајем ширему кругу мислилаца, и позива све оне, како у

отаџбини, тако и на страни, који осећају вољу и моћ за осветљење овога питања, да ово питање проуче и своје предлоге пошљу Главном Просветном Савету у министарству просвете до 1 Септембра ове године.

Главни Просветни Савет, који ће донети коначну одлуку о решењу целог питања предложиће министру за награду оне расправе, које буду израђене зналачким духом, потпуним искуством и марљивошћу.

Из канцеларије министарства просвете и црквених послова ПБр. 4600. 22 Априла 1887 године.

ИЗВЕШТАЈИ

СТАРЕЦИНА СРЕДЊИХ ШКОЛА

ЗА ШКОЛСКУ 1885|86. ГОДИНУ

Х

ЧАЧАНСКЕ НИЖЕ ГИМНАЗИЈЕ

Господину министру просвете и црквених послова

Према наредби г. министра од 17 Маја 1880. Бр. 2273. част ми је поднети г. министру извештај о стању чачанске ниже гимназије за 1885|86 школску годину поверене мојој управи.

1 О броју ученика при упису и на крају школске 1885|6 год. њиховом успеху и владању.

1) У почетку школске год. уписало се у сва четири разреда ове гимназије ученика, и то: 114 м. и 8 дев. У појединим разредима било је: у I разр. 55 (51 м. и 4 дев.), у II разр. 23 м., у III разр. 18 (16 м. и 2 дев.) и у IV разр. 26 (24 м. и 2 дев.).

2) У току школске године оставило је школу ученика и то:

а) из разних узрока: 21 (у I разр. 16, II разр. 4 и III разр. 1);

б) због болести: 2 (оба у II разр.); и в) отишли у друге заводе: 10 (у I и III по 1, у II 2 и у IV 6).

3) Ову школску годину довршило је: 89 ученика, и то: 83 м. и 6 дев. — По разредима је било у I разр. 38 (36 м. и 2 д.), у II разр. 15 м., у III разр. 16 (14 м. и 2 д.) и у IV разр. 20 (18 м. и 2 дев.).

Од ових ученика и ученица прешли су у старије разреде: 72 ученика (66 м. и 6 дев.), и то: из I у II разр. 23 (21 м. и 2 дев.), из II у III разр. 14, из III у IV разр. 15 (13 м. и 2 дев.), и из IV разр. 20 (18 м. и 2 дев.).

Понављају разреде : 17 ученика. У I разр. 15, у II и III разр. по 1 — сви мушки.

4) Успех је у наукама био оваки :

а) одличних : 1 (у I разр. 1);

б) врло добрих : 33 (у I разр. 12, II разр. 5 и у III и IV разр. по 8);

в) добрих : 37 (у I разр. 10, II 9, III 7 и у IV разр. 11); и

г) слабих : 17 (у I разр. 15, II и III разр. по 1).

5) По владању било је :

а) „примерно“ : 62 (у I разр. 23, II 14, III 10 и IV 15);

б) „врло добро“ : 35 (у I разр. 13, II 6, III и IV по 8);

в) „добро“ : 24 (у I разр. 18, II и IV по 3); и

г) „лоше“ : 1 у I разр.

6) У погледу похођења школе оцењени су :

а) „похвално“ : 87 (у I разр. 28, II 14, III 13 и IV 22);

б) „марљиво“ : 24 (у I разр. 11, II 5, III и IV по 4);

в) „прилично“ : 15 (у I разр. 11, II 3 и III разр. 1); и

г) „немарљиво“ : 6 (у I разр. 5 и у II разр. 1).

7) Кажњено је ученика и то :

а) одлуком професорског савета : 3 (у I разр. 1 и у IV разр. 2);

б) одлуком директора : 13 (у I разр. 12 и у II разр. 1); и

в) одлуком разредних старешина : 43 (у I разр. 28, у II 7, III 5 и IV 3).

8) озбиљних случајева непослушности није било.

Напомена : Ове године због ратних прилика у земљи обустављена су предавања од

25 Новембра до краја Децембра пр. год. У след тога, а и што завод није имао потпуни број наставника ове школске године нису држани испити према одобрењу Господина министра просвете, него су предавања трајала изузев месец Јули до 21 Септембра ове 1886 год.

II О настави.

Предмети су предавани по прописаним програмима :

1) *Наука Хришћанска* предавана је по прописаним учебницима у сва четири разреда а свршена је у I разр. 14 Августа, у II разр. 19 Јуна, у III разр. 21 Августа и у IV разр. 14 Јуна.

Дела којима се је г. вероучитељ сем прописаних учебника при предавању служио ово су : Предавање хришћанске науке од В. Ј. Јанковића ; Слике из светог писма новог завета ; Литургија за Апостолскога доба (Хришћански весник 1881); Божанствена литургија у преводу Ник. Тривуновића ; Писма о служби божијој од А. Н. Муравијева ; Изјашњене литургије и огледало хришћанске добродетељи од Н. Ђ. Вукићевића и поглавите молитве у преводу од Архимандрита Саве.

2) *Српски језик* предаван је по програму и свршен у I разр. 1 Маја, у II разр. у половини Маја, у III и IV разр. у половини Септембра.

Ручне су књиге ученицама биле : Српска граматика сва четири дела од Ст. Новаковића, а у I разр. наставник овог језика и диктовао је. Диктандо износи око 7 табака.

3) *Немачки језик* предаван је у I разр. Немачки буквар од Малине и 11 задатака из првог дела Траугта, у II и III разреду прешао је наставник све што се по програму тражи, и сем тога у II раз. диктовао је о именицама, заменицима и глаголима по књизи : «Gramatik der neuhochdeutschen

Sprache“ von Anton Heirich Laibach 1876, а у III разр. диктовао је ученицима око два писана табака из Heinrich-ове и из Leitfaden zum gründlichen Unterricht in der deutschen Sprache von Dr. J. C. Neux. Hannover 1878. и у IV разр. дошао је до 67 задатка закључно из Траутове граматике, и сем тога преведено је осам прича из Мајзнерове читанке. — И у овом разреду диктовано је више од два табака из наведених двеју граматика.

Овај језик и ако је у половини Марта отио чет да се предаје, омет су пређене партије поновљене у месецу Септембру. За све ово има се благодарити наставнику — на његовој врло доброј спреми, прилежању и пристанку на повећани број часова у II, III и IV разред.

Предавања овог језика у свима разредима свршена су крајем Августа.

4) *Географија* у сва четири разреда предавана је по В. Карићу. Свршено је у I и II крајем Јуна, у III разр. у половини Јуна а у IV разр. у половини Септембра.

Наставник овог предмета мишљења је: да се са прострaнства својег из политичкога дела Европе — Северозападна и Источна Европа пренесе из III у IV разреду.

5) *Историја Срба* предавана је по програму. Предмет је свршен у III р. крајем Јуна а у IV разр. у половини Септембра. Ручна је књига у неколико ђацима била Крстићева историја. Сем те историје предмет је још и диктован и то у III разр. око шест табака по аутографисаним белешкама Љ. Ковачевића, а у IV око 15 табака по делима Клајића, Милаковића, Н. Попова, Ранке-а, В. Караџића, Милићевића, Ковачевића, Ст Новаковића, Мијатовића и другима.

6) *Познавање човека* предавано је по књизи „познавање човека и неговање човечијег тела“ од Љ. Миљковића. Предмет је свршен крајем Јуна. Наставник је због

великог броја ученика у I разр. у току школске године поред два часа недељно узео још један час ванредно у цели да ученике чешће испитује а и да предмет што пре сврши.

7) *Ботаника* је предавана и то: анатомија биљака по Лајнису, органографија, систематика, филигеографија и анализа биљака по „флори околине Београда“ од Панчића. Предмет је свршен у почетку Септембра.

8) *Зоологија* је предавана по Покорном, а допуњавана је наставничким белешкама по Брему, Беницу, Лајнису и Томе'у. Предмет је свршен крајем Маја.

9) *Минералологија* је предавана и то: кристалографија, физичке и хемијске особине минерала и петрографија по Панчићу, минерографија по Покорном и Хофману (Русу). Предмет је свршен у почетку Септембра.

10) *Хемија* је предавана у неколико по књизи Мате Петровића, већином допуњавана је наставничким белешкама, а цело општи део диктован је. Предмет је свршен крајем Августа.

11) *Физика* је у главном пређена по програму. Предмет је свршен у половини Септембра. Ручна је књига била ђацима физика од Мите Петровића, а наставник се при предавању служио и популарном флзиком од А. Гово-а.

12) *Рачуница* је пређена по програму. Ручне су књиге биле ученицима I и II р. рачуница од М. Мијајловића, а у III разр. рачуница Мочникова II део. Свршена је у I разр. крајем Августа а у II и III разр. у половини Септембра.

13) *Алгебра* је свршена I Септембра. Ручна је књига била од Р. Пеића, а наставник се служио и Алгебром од Мочника XX издање Беч 1884 год.

14) *Геометрија* је свршена у половини Септембра. Предмет је диктован по делима:

„Grundzüge einer wissenschaftlichen Darstellung der Geometrie des Masses“ von Oskar Schlömilch, а у неколико и Lehrbuch der Geometrie von Močnik XVI издање. — Предмет под бр. 11, 12, 13 и 14 отпочети су да се предају у половини Марта, и они су за тако кратко време успешно пређени, благодарeћи наставнику — на његовој врло доброј спреми и прилежању.

15) *Геометријско цртање, лепо писање и цртање слободном руком* није предавано у продужењу целе школске године у след оскудице у наставнику.

16) *Телесно и војно вежбање* извршено је по програму у толико, у колико је завод имао средстава за предавања те вештине.

Писмени су задаци давати у школи сагласно „правилима о писменим задацима“

а из ових предмета: српског и немачког језика, рачунице, алгебре, геометрије и географије. Резултат је овог рада врло добар.

III Књижница. Завод је овај добио у току ове године неколико књига из министарства просвете.

IV Природњачки кабинет у овој години није ништа у училима добио.

V Школска је зграда општинска и она је оправља.

Бр. 204.

30 Новембра 1886 год.

у Чачку

Привр. директор и професор
чачанске ниже гимназије

ЈУВ. ЂИРГОВИЋ

В АСПИТАЊЕ КАО НАУКА

од

Александра Бена

ГЛАВА ДЕВЕТА

МАТЕРЊИ ЈЕЗИК

(Наставак)

Ми смо сад већ дошли на ону тачку, где нам треба да посматрамо у колико учење на појединих места из књиге, а нарочито из поезије, може послужити као помоћно средство за учење језика. Оваким учењем може се истина узгред стећи и нешто стварнога знања, али ово није згодан пут за тековину овакога знања, и с тога главна важност оваких вежбања пада на језичну страну. Међу тих учење „на изузет“ једно је од оних наставних средстава, које се је понајдуже одржало. Добра страна овакога учења састоји се у томе, што је са свим просто, и лако га је извести; и најнеспремнији лако ће научити да оваким начином

предаје, а поред тога и овако учење може у извесним приликама донети користи. На овај се начин духу дају и речи и мисли као готов материјал, и сад ученику не треба никакве особите даровитости да то готово усвоји; а који ни то не може, тај је врло слабоумно створење. У грчким школама деца су учила поједина места од несама, што су на помет после исказивала. Код Јевреја за дуго време родитељи су били дужни да своју децу поучавају (настављају); а, наравно да родитељи нису знали нити су могли употребити при настави своје деце каку вишу методу. Сем тога материја наставе, били су сами закони, стари завет у опште и тра-

диције и прописи рабина, и све то учило се је само на памет. И у свима модерним школама постоји овај обичај, само негде у мањем размеру. У садањим француским Лицеима стил се поглавито негује учењем на памет француских класичара. О учењу на памет оних ствари, које служе за религиозно образовање, о катехизису, химнама и библији, нећу овде говорити.

На овој области поезија има већ по својој природи извесно првенство. Код ње чини ритмус, појетски стил и раздрагавање осећања те се лако памти све, што је у њену одећу обучено. Већ сама готовина поезије, коју смо скупили у нашем памћењу по себи је једна драгоценост. Она утиче на првом месту на нарав или осећање, па онда и на ум. У њој има више или мање драгоцених мисли, слика и израза, којима се потпомажу наше доцније интелектуалне творевине. После ње на прво место долази у ритмичком облику проза, која, и ако стоји по облику иза поезије, опет се с друге стране, може још боље применити за наше сопствене потребе.

Да би поезија у доцнијем животу служила као избор пријатних успомена, она нас мора још од првог почетка свакад раздрагавати, и не треба учење поетских ствари да узме карактер неког са свим озбиљног рада. Од све наше поетске готовине свакад остаје као најбољи део оно, што смо ми по својој вољи, без икаква приморавања, скупили. Да би се добила једна пријатна примета, не сме бити сувише јаког напрезања т. ј. она се мора лако добити. Ако се узме учење песама на памет као једна обавезна ствар, коју ученици треба да раде, онда је добро да се то чини у младости, кад се приморавање не узима тако лако к срцу, и кад се лакше и непријатност од тога избрише. У сваком погледу дух је много способнији за оваку врсту рада између седме и десете године, него између десете и петнаесте.

Но сад ми морамо прећи да видимо интелектуалну вредност оваких тековина, а нарочито с обзиром на ону цел, да се учењем песама умножава поступно богатство речи. И ако ми признајемо, да се песме лако науче и запамте, ипак то не треба да нам засене очи, па да не видимо и извесне незгоде, које су с таким тековинама везане. Заокругљен облик, велики утицај на осећања, дражестан израз — све то утиче заједно, те се песма у главном схвати као једна целина, а значај појединих делова и још више значај појединих речи скоро са свим се губи. Само песничке творевине најбољих мајстора — па ни код оваких није свакад — могу бити такве, да смисао сваке поједине речи у песми имадне извесног утицаја на нас. Узмимо, на пример, какав ће утицај имати на младалачко осећање овај стих :

Дај ми један део духа твога, независности,
Господару лавовског срца и орловог ока.

Младалачкој души, која је живахна и жудње пуна, ово ће већ по томе пријатно звонити, што додирује егоистичко осећање, наговештавајући суделовање у духу неког господара. При томе је са свим све једно ко је тај господар и над чим он господари; на значај „независности“ неће дете ни помислити, па чак и „лавовско срце, и „орловско око“ тешко да ће приметити. Тај би стих исто тако раздрагао дете, и оно би га исто тако лако запамтило, кад би он гласио овако :

Дај ми један део духа твога, шендоло-пендоло
Господару Тандара Мандара.

На овај начин може се десити, да се песма учи чисто на памет, без обзира на цео смисао, и да дете запамти три четвртине песме само учећи голе речи на памет, а тек једну четвртину научи по смислу. За смисао довољно је и кад дете мало нешто разуме, али у том случају песма треба да

је таква, како ће пробудити интерес код детета.

У прози написане ствари теже је памтити, али често се такви комади могу боље употребити него песнички. Међутим није ни с економске стране добро, да се задају сувише дугачки комади. Главно што ми хоћемо да постигнемо учењем на памет прозаичних комада, то је леп реченични облик, zgodни изрази или реченична преокретања, да бисмо извесну мисао исказали; а такве језичне ствари ми не можемо ученицима улити у главу самим учењем правила. Но ово се не постиже ни на тај начин, што ће се реченице неког дугачког места једна на другу низати и цео тај низ на памет научити, него много пре до таквог се резултата долази ако ми из тих места поједине сентенце изаберемо, а нарочито оне, које су карактеристичне било по структури или по начину изражавања, на само то научимо на памет. Врло младим ученицима не могу се лако такви угледни облици протумачити, и они морају да их уче на памет. Али кад они дођу у доба критичког разликовања, онда не треба више да се употребљава учење на памет читавих места (комада), него место тога, треба да се изаберу поједина места у облику појединих сентенција или кратких низова таквих сентенција, па да се то критички пропрати и да се тачно изнесу карактеристичне стране, било рђаве или добре, и тек онда, и то само те сентенце, да се запамте. С тога је оно погрешно што у француским лицейима лепоту израза негују механичким меморирањем (памћењем) читавих комада па ма како да је добар језик у ономе што се учи на памет; јер ученици у таквим заводима већ су прешли оно доба, кад се лепота језика може неговати само голим памћењем речи и израза. Метода, која се овде употребљава, мирише на француску дресуру и поред тога наговештава, и неспособност да се нешто

критички оцени. Кад је већ ученик способан да оцени поједине сентенце и кратка места и да им право значење разуме, онда ће он радо такве ствари запамтити.

За мало одраслије ученике вежбања у говору и исказивању научнога на памет дају најбољу прилику, да се поједина места из поезије и угледне прозе запамте.

Претходне примедбе о језичном васпитању поглавито се односе на саме речи, и ако смо ми морали по где-где узгред да узмемо и објашњавање других језичних делова, као што је склоп (Синтакса) реченица. Међу тим овај последњи део мора се нарочито за себе разложити. При говору, читању, као и при слушању кад други говори, ми примамо у исто време не само речи него и ред, склоп и састав читавих реченица и ставова. Поједина места, која на памет научимо, служе нам као углед за реченични склоп, и то како у погледу положаја речи, тако и за израз. Ми треба да смо познати са свима најважнијим разликама у реченичним облицима, много пре, него што можемо једну реченицу граматички раставити.

Но учитељ може оставити да се овај процес усвајања реченичних облика узгред и неопазно уз читање сам по себи врши, он може дакле и не обраћати *нарочиту* пажњу на ово усвајање; али он може и нешто предузети да би овај процес убрзао. Ја узимам да ученици још нису довољно зрели за наставу из Граматике, и према томе узимам овде у обзир само онај рад језични, који се у овом правцу може вршити код ученика и пре него што достигну оно доба, кад се у том правцу помоћу Граматике може дејствовати. Међу тим, то доба на скоро настаје по што ученик ступи у школу, и пре него што то време дође могу се ученици и без нарочите граматичке наставе припремати за Граматику, и ако овим неће да се каже, да се то не би могло по-

стићи и донекле самосталном наставом, само не у тако потпуном облику као без ње.

Оно што смо казали за речи, вреди и за реченице; јер и овде чисто језични рад наслања се на оно, што дете стече и без нарочите наставе, памтећи реченице у оном склопу и реду како их прима. С појединим мислима оно усваја и речи и њихов склон. Да би се неки факат исказао треба да се састави у реченицу: за прост факат треба нам проста, а за сложен, сложена реченица. „Сунце је зашло“, то је један прост факат у простом реченичном облику. „Ако изађеш на какву висину, видећеш како се сунце рађа“, то је један условљен факат у условљеној реченици. Ако смо помоћу усменог саопштавања много простих и сложених факата упознали, онда смо тиме у једно научили и много сложених и простих реченица. И сад, шта нам још треба? На ово се може одговорити: као год што је човеку од велике користи знање речи за исте сложене или просте факте, тако је исто од потребе и знање свију језичних облика за исказивање истих било простих или сложених факата. Но изучавање ових прекобројних или допуних облика сачињава један део васпитања, које се не односи на стварно знање него на сам језик.

Као год што се речи најлакше уче и памте, кад им се и значење у исто време учи, исто је тако и са реченичним облицима, и с тога се ни реченице не смеју учити пре него што им се значење зна. У колико се и кад се од овога принципа одступа, то је већ у претходном довољно објашњено.

Сад да видимо какав је задатак учитељев у овакој настави (при учењу реченичних облика). Овде је његов задатак сличан са оним, кад он има да ради с речима. Учитељ има извесну реченицу, којом се нека поука исказује, он може својим ученицима показати реченице у другом облику, на онда

захтевати од њих, да они пореде те разних облика реченице, да сами изналазе друге реченице, којима ће исто исказати, и то са или без промене употребљених речи. Ово је до сада била најобичнија метода, по којој се је вршила формална настава у Граматици. Само при томе се мора системски радити, и ако се не смеју ученици приморавати да сам тај систем усвоје. И ако пређемо да питамо: од какве нам је користи Граматика? (нашег сопственог језика), онда ћемо наћи, да је ово једна од највећих добити, које нам она даје.

Међу најпростије примере еквиваленције, спада преобраћање из активног у пасивно стање: „Цезар нападне Британију“, „Британија буде Цезаром нападнута“.

Даље могу се навести: хромена између именице и заменице, преобраћање именица, придева и глагола у реченичне делове и облике говорне.

Међу најбоља припремна вежбања еквивалентности спада испуњавање, празнина и елипса, које тако редовно у сваком језику долазе, да им се засебно место мора дати. Половина тешкоћа у граматичкој конструкцији долази од тих елиптичких облика. „Ваша доброта учиниће да ја добијем што год да пијем“, то остаје као једна граматичка загонетка све дотле, докле се тај израз не допуни са: „будите тако добри, те ми дајте што год да пијем“. Употреба именица као придева са свим је елиптичког облика, као н. пр., „камени зид“, „зид, који је од камена направљен“; сребрни, бакарни, златни новац и т. д. Друга важна врста скраћивања или свођења састоји се у преобраћању реченичних делова у апстрактне именице, на пример, „што видимо, то верујемо“, „виђење је веровање.“

При склапању речи и реченичних делова у реченице има веће разноврсности. Речи, којима се одређује квалитет, могу се

УНИВЕРЗИТЕТСКА
БИБЛИОТЕКА

www.unilib.rs

ставити пре или после оних речи, којих еквивалент треба да се каже, али ипак за то, за сваки поједини случај има извештан ред, у склопу таквих речи, који је бољи него сваки други. У првим стадијима вежбања на оваке се разлике не може баш строго свуда на-звати, ученици још нису довољно развијени за овако схваћање, али свака се прилика мора употребити, да се они овој тачци приближују, која се сматра као циљ целокупне језичке наставе.

Учитељ може направити за се једну шему оних промена, које мисли да предузме са својим ученицима, при чему ће му Граматика и сопствена увиђавност служити као путовође. Лаке промене не треба му да понавља, нити се сме код оних од омање важности више задржавати, но што оне заслужују. Он треба да је способен да оцени, које су му промене најнужније и најзгодније за реченичну композицију, да би ученици дошли до јасног и прецизног израза; али у овом стадијуму он то неће образложавати зашто је и од куда је тако. Премда је за његову циљ довољно кад испуњава граматичке захтеве и у овоме своје ученике вежба, ипак он уз то може узети узгред и по коју од најобичнијих реторичких промена, као прекретање субјекта и предиката, питање, узвик, метафору и метонимију (промена имена)¹.

Много уочљивија врста еквивалентности језичних облика јесте прекретање или обротно (супротно) констатовање неког факта, н. пр., „добродетељ заслужује похвалу“, „порок заслужује покуду“, „три пут је благословен онај, који се бори за праведну

ствар“, „без одбране је онај, који се бори за неправедну ствар“, „топлотом се потпомаже вегетација, а хладноћом спречава“. Сва овака вежбања већ прелазе област Граматике; она су у потпуној мери логичка, а и реторичка. Међу тим за наставу су ово најбоља врста вежбања, за коју се до данас зна. Овака вежбања учитељ може предузети са својим ученицима са свим тако рећи неопазно, само ако је вешт да се користи за ово згодним приликама; а резултат од тога биће, тај, што ће се ученици тиме врло јако подстаћи и заинтересовати, а уз то и примамљиве и корисне поуке добити. Али оваки рад треба предузети само онда, кад за то искочи прилика неопазно, и тако рећи, примора да се извесна реченица на разне начине прекреће, и кад се она и сама по себи објасни. Учитељ н. пр., узима горњу реченицу, у којој је казано, да добродетељ заслужује похвалу, и одмах на то наставља те даје овако питање: „Кад добродетељ заслужује похвалу (кад је добродетељ похвална), шта онда заслужује противност од добродетељи, порок?“ Сваки ученик од осам година, одмах ће умети на тако питање да одговори. — Као лаки примери таквих промењљивих израза могу и ови служити: сунце се родило; оно се омет појавило, сунце је одскочило, сунце се види; оно се појавило на хоризонту; појавило се на небу; омет је почело владати; оно није више под хоризонтом, сунце није више сакривено, није покривено, није ишчезло; сунце није сишло с престола, сунце се налази на своме престолу. Још су многобројнији и разноврснији изрази, којима се исказује утицај сунчане светлости. А управо неисприни су синоними за рођење, живот и смрт, и они обухватају велику област која нешто припада истинском свету, а нешто уображењу. Почевши од Омира, сви су песници помагали да се готовина језгровитих сентенција од смртности умножи.

¹ Метода наставе помоћу еквивалентних облика потпуно је разложена и објашњена у књизи „A. F. st Work on English“ од А. F. Murison-а. У књизи се налази потпун преглед језичких делова и анализа реченица. Она се може употребити или пре граматичких деловица или у свези с овима. Особито је дивно објашњена употреба е.п.и.е. јер помоћу ње је дат најбољи кључ за мно бројне сентенције Енглеске Граматике, које од скраћивања произлазе.

ПРЕМЕШТАЈИ НАСТАВНИКА ОСНОВНИХ ШКОЛА

У ПОЧЕТКУ

1886-87. ШКОЛСКЕ ГОДИНЕ

Наставници основних школа сваке се године премештају, једни по молби а други опет по потреби.

Доста су ретке школе, у којима се задрже наставници по више година. У таким школама обично су старији наставници. Они спадају у ред вредних и добрих наставника, и ако већином немају прописану законом квалификацију. Таким је наставницима обично материјални положај много бољи него ли онима, који често школу мењају.

Врло је занимљива појава да је свагда било више учитељица, које су молиле за премештај. Тако је на крају 1886. школске године молило за премештај:

учитеља	158
учитељица	112
наставника	270

На крају исте године било је у свима основним школама:

учитеља	603
учитељица	345
наставника	948

Према томе молило је за премештај од сто

учитеља њих	26·53
учитељица њих	32·46
наставника њих	28·48

На сто учитеља, који су молили за премештај било је таквих учитељица 122.

У 1885. год. износио је проценат учитеља који су молили за премештај, 27·62 а проценат учитељица 37·96. Долазило је дакле на сто учитеља 137 учитељица.

Расписом министра просвете и црквених послова од 14. Маја 1882. године, препоручено је наставницима основних школа, да у својим молбеницама за премештај именују само два места, у која желе да се преместе. Велика већина наставника придржава се ове наредбе, али је и доста таквих, који у молбеницама својим именују више од два места.

У молбеницама за премештај навело је

МЕСТА:	УЧИТЕЉА	УЧИТЕЉИЦА	НАСТАВНИКА
једно	82	53	135
два	24	19	43

три	20	11	31
четири	13	10	23
пет	10	9	19
шест	7	6	13
седам	2	2	4
девет	—	2	2

Од стотине тражило је премештај

У МЕСТО:	УЧИТЕЉА	УЧИТЕЉИЦА	НАСТАВНИКА
једно	51·90	47·32	50·00
два	15·19	16·96	15·93
три	12·66	9·82	11·48
четири	8·23	8·93	8·52
пет	6·33	8·04	7·04
шест	4·43	5·35	4·81
седам	1·26	1·79	1·48
девет	—	1·79	0·74
Свега	100·00	100·00	100·00

Према томе на сто наставника, који су у молбеницама за премештај навели највише два места, долазило је оних, који су назначили више од два места, и то:

учитеља	49
учитељица	56
наставника у оште	52

И овде било је опет учитељица више него ли учитеља.

Кад у овом погледу поредимо учитеље са учитељицама, онда налазимо, да је била односна размера за оне који су у молбеницима навели

само два места као	100 : 96
више од два места као	100 : 109

Интересно је, да и у 1885. год. налазимо готово исту оваку односну размеру између учитеља и учитељица.

Из прегледа, који ниже стављамо, види се, колико је наставника тражило премештај у која места поименце.

ПРЕМЕШТАЈ ЈЕ ТРАЖИЛО	У МЕСТО		
	УЧИТЕЉА	УЧИТЕЉИЦА	НАСТАВН.
Александровац	1	—	1
Алексиначки округ	7	8	15
Алексиначки округ	1	—	1

ПРЕМЕШТАЈ ЈЕ ТРАЖИЛО

У М Е С Т О

учитеља	учитељица	наставн.
---------	-----------	----------

Аранђеловац	—	2	2
Ариље	1	—	1
Вадања	1	—	1
Бајина Башта	2	—	2
Бања	1	1	2
Бањани (руднички округ)	1	—	1
Барајево	1	—	1
Бачина	—	1	1
Бела Река Доња	1	—	1
Велотић, мачвански	1	—	1
Београд	21	32	53
Београдски округ	—	3	3
Богатић	1	—	1
Бољевац	1	—	1
Борач	1	—	1
Брадарици	1	—	1
Бресница	1	—	1
Брза Паланка	1	—	1
Брус	1	—	1
Ваљево	5	5	10
Ваљевски округ	2	—	2
Варварин	—	1	1
Варош или варошицу	10	9	19
Винча	1	—	1
Вича	—	1	1
Враћа	2	—	2
Врањска	1	—	1
Врањски округ	—	1	1
Вратарница	2	—	2
Врело	1	1	2
Врњци	1	—	1
Вукона	2	—	2
Габровац	1	—	1
Глоговац (шабачки округ)	1	—	1
Голубац	—	2	2
Градиште Велико	5	9	14
Грњан	1	—	1
Грњиште	1	—	1
Гроцка	1	4	5
Гуча	1	—	1
Дреновац	2	—	2
Дубље	1	—	1
Бакус	2	—	2
Ђунис	2	—	2
Њабаре (пожаревачки округ)	1	1	2
Њагубица	—	2	2
Жарково	1	1	2
Заблаћ	1	—	1
Забрђе	1	—	1
Забреж	1	—	1
Зајечар	1	1	2
Звездан	1	—	1
Змињак	2	—	2
Ивањица	2	—	2
Изварина	—	1	1

ПРЕМЕШТАЈ ЈЕ ТРАЖИЛО

У М Е С Т О

учитеља	учитељица	наставн.
---------	-----------	----------

Извор Велики	1	—	1
Јагодина	9	12	21
Јаловик	1	—	1
Јаребице	1	—	1
Јасика	1	—	1
Јаменац	1	—	1
Јаменица (ваљевски округ)	1	—	1
Јаменица (шабачки округ)	1	—	1
Јаран	1	1	2
Кличевац	1	—	1
Кнић	1	—	1
Њажевац	—	2	2
Кораћина	1	—	1
Корман	1	—	1
Косјерић	1	—	1
Коцељево	1	—	1
Крагујевац	16	20	36
Крагујевачки округ	2	—	2
Краљево	8	1	9
Криви Вир	1	—	1
Крњево	2	—	2
Крушац	1	—	1
Крушевац	16	10	26
Крчмар	1	—	1
Куришумлија	1	—	1
Кусадак	—	1	1
Кучево	—	1	1
Лапово	—	1	1
Лебане	1	—	1
Лесковац	3	3	6
Лесковац (београдски округ)	1	—	1
Липодист	2	1	3
Лужнице	2	—	2
Мајдево	1	—	1
Метриш	1	—	1
Милановац Горњи	6	4	10
Милановац Доњи	1	1	2
Миријево	—	1	1
Мојиње	1	—	1
Мокрања	2	—	2
Мокри Луг	—	2	2
Моштаница	1	—	1
Мрчајевци	2	—	2
Наупара	2	—	2
Неготин	1	6	7
Ниш	13	19	32
Нишки округ	—	1	1
Облачина	1	—	1
Обреновац	5	6	11
Паланка	3	5	8
Параћин	10	15	25
Пауне	1	—	1
Петка (пожаревачки округ)	1	—	1
Петровац	2	2	4
Пирот	2	1	3

ПРЕМЕСТАЈ ЈЕ ТРАЖИЛО

У М Е С Т О

	учитеља	учитељица	наставн.
Плавна	1	—	1
Плана Велика (смедеревски округ)	—	1	1
Пожаревац	17	16	33
Пожега	2	1	3
Поповић Велики	2	1	3
Потоцац	—	1	1
Прахово	2	—	2
Причиновић	2	—	2
Прокупље	—	1	1
Приловица	1	—	1
Ражањ	1	—	1
Рајац	1	—	1
Ракинац (пожаревачки округ)	1	—	1
Рековац	1	—	1
Ресник	2	—	2
Рибница	5	—	5
Рипањ	—	1	1
Салаковац	—	1	1
Свилајинац	7	5	12
Сеча Река	1	—	1
Синић	1	—	1
Смедерево	10	25	35
Смедеревски округ	1	2	3
Сокоп	1	—	1
Степојевац	1	—	1
Стопања	1	—	1
Стубине	1	—	1
Текија	—	1	1
Топола	—	2	2
Топчидер	1	1	2
Трстеник	1	1	2
Ђуприја	6	5	11
Уб	1	1	2
Ужице	10	2	12
Царевац	1	—	1
Цветановац	1	—	1
Црљенац	1	—	1
Чачак	11	2	13
Шабац	6	21	27
Шабачки округ	—	1	1
Шињеговац	2	—	2

Свега је дакле тражено 154 места, и то :

окупних вароши	20
варошица	35
села	90
означен је само округ	9

Према томе износио је проценат

окупних вароши	12.99
варошица	22.73
села	58.44
неозначених места	5.84

Од окупних вароши само *Дозница* није ни од кога тражена. Остале су вароши све тражене. На првом је месту Београд, за који је молило 53 наставника, и то 21 учитељ и 32 учитељице.

Ред, којим у овом погледу иду остале окупне вароши, јесте овај :

Премештај је тражило

	УЧИТЕЉА	УЧИТЕЉИЦА	НАСТАВНИКА
у Крагујевац	16	20	36
„ Смедерево	10	25	35
„ Пожаревац	17	16	33
„ Ниш	13	19	32
„ Шабац	6	21	27
„ Крушевац	16	10	26
„ Јагодину	9	12	21
„ Алексинац	7	8	15
„ Чачак	11	2	13
„ Ужице	10	2	12
„ Ђуприју	6	5	11
„ Ваљево	5	5	10
„ Горњи Милановац	6	4	10
„ Неготин	1	6	7
„ Пирот	2	1	3
„ Зајечар	1	1	2
„ Књажевац	—	2	2
„ Врању	2	—	2
„ Прокупље	—	1	1

Сва ова варошка места тражена су у опште 351 пут, и то: од учитеља 159 а од учитељица 192 пута. Према томе тражено је једно варошко место у средњу руку :

од учитеља	7.9	пута
од учитељица	9.6	„
у опште од наставника	17.5	„

Од варошица, којих имамо у Србији 49, тражено их је *тридесет и пет*.

Од ових места тражило је

	УЧИТЕЉА	УЧИТЕЉИЦА	НАСТАВНИКА
Параћин	10	15	25
Велико Градиште	5	9	14
Свилајинац	7	5	12
Обреновац	5	6	11
Краљево	8	1	9
Паланку	3	5	8
Лесковац	3	3	6
Гроцку	1	4	5
Петровац	2	2	4

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.NILIB.RS

и т. д. да је *једанаест* варошица само по једанпут тражено, а од осталих неке по два а највише по три пута.

Све варошице у опште тражене су 153 пута, и то: 76 пута од учитеља, а од учитељица 77 пута. Према томе тражена је једна варошица у средњу руку:

од учитеља	2·1	пута
од учитељица	2·1	"
од наставника	4·2	"

Једно варошко место тражено је:

	У ОПШТЕ	У СРЕДЊУ РУКУ
од учитеља	253	4·2
од учитељица	269	4·8
од наставника	504	9·0
у 1885. години	345	6·5

У осталих 98 места тражило је премештај

	СВЕГА	У СРЕДЊУ РУКУ
учитеља	100	1·0
учитељица	17	0·2
наставника	117	1·2
1885. године	152	1·3

Према томе тражена су сва у горњем прегледу именована места 635 пута, и то: од учитеља 341 пут, а од учитељица 294 пута.

Кад ово поредимо с бројем тражених места, онда налазимо, да је једно место у средњу руку тражено:

од учитеља	2·2	пута
од учитељица	1·9	"
од наставника	4·1	"
у 1885. години	2·9	"

Поредимо ли размере, које смо нашли за варошка места, са овима, онда налазимо, да је на сто наставника, који су тражили премештај у коју варош или варошицу, долазило наставника с молбеницом за сеоску школу, и то:

	1887.	1885.
учитеља	24	32
учитељица	4	6
наставника	13	20

Према томе учитеља, који су тражили премештај у село, било је *шест пута* више него ли учитељица.

Кад наведена у нашем прегледу места саставимо према томе, колико је пута или од колико наставника које место тражено, онда налазимо, да је било места,

која су тра-

ЖЕНА ОД:	ВАРОШНИ	ВАРОШИЦА	СЕЛА	У ОПШТЕ
једног лица	1	12	73	86
два "	3	11	22	36
три "	1	3	2	6
четири "	—	1	—	1
пет "	—	1	1	2
шест "	—	1	—	1
седам "	1	—	—	1
осам "	—	1	—	1
девет "	—	1	—	1
десет "	2	—	—	2
једанаест "	1	1	—	2
дванаест "	1	1	—	2
тринаест "	1	—	—	1
четрнаест "	—	1	—	1
петнаест "	1	—	—	1
деветнаест "	—	1	—	1
двајест једног "	1	—	—	1
двајест пет "	—	1	—	1
преко 25 лица	7	—	—	7
Свега	20	36	98	154

Премештаја било је по молби и потреби.

По својој молби премештено је:

	СВЕГА	ОД	СТО МОЛИЛАЦА
учитеља	72		45·57
учитељица	71		63·39
наставника	143		52·96

На сто учитеља, који су премештени по својој молби, долазило је таквих учитељица 139.

Из сваког округа на посе премештено је по молби, и то

ИЗ ОКРУГА:	УЧИТЕЉА	УЧИТЕЉИЦА	НАСТАВНИКА
Алексиначког	2	5	7
Београдског	3	6	9
Ваљевског	4	3	7
Врањског	—	1	1
Јагодинског	3	1	4
Књажевачког	—	1	1
Крагујевачког	2	1	3
Крајинског	3	9	12
Крушевачког	1	3	4
Нишког	—	2	2
Пиротског	7	1	8
Подринског	1	1	2
Пожаревачког	7	11	18
Рудничког	3	2	5
Смедеревског	9	11	20
Топличког	2	2	4
Ђуријског	1	—	1
Ужичког	9	4	13
Црноречког	6	2	8
Чачанског	1	1	2
Шабачког	6	1	7
Из вар. Београда	2	3	5

ШКОЛЕ ЗА ОБРАЗОВАЊЕ СЛЕПИХ

АУСТРИЈА

(Наставак)

Да би слеп могао помоћу ових слова правити опипљиве отиске на артији, потребна је једна таблица од прилике оне величине, као што је она од лисника, коју оката деца употребљавају. Ова је таблица с лица постављена меком материјом — чојом или фланелом — а преко тога удешен је један оквир, који је на горњој страни таблице на два места са њом спојен, али тако, да се може дизати и спуштати на таблицу. На оквиру су утврђене танке попречне пруге, с лева на десно, које су једна од друге толико удаљене, колико су слова, што ће између њих доћи; јер између тих пруга слепи праве слова. Између тог оквира и постављене табеле меће се артија, на којој се пише или боље рећи печата, и по што је артија уметнута, онда се оквир једном закачком притисне да стоји чврсто на артији, те да се артија при писању не миче. Свако је слово направљено од иглица на основи једног четвртастог стубића од дрвета. Да не би слеп морао пипати оне иглице, од којих је слово, направљена су на једној страни стубића опипљива глатка слова, и то на сваком стубићу стоји на његовој једној страни направљено оно исто слово, које је на основи тога стубића направљено од иглица. Сва та слова стоје по азбучном реду у преградама, свако за себе. Сад, кад хоће слеп да „пише“ помоћу ових слова, а он само узима по једно слово, које му треба из оних преграда, и забада основу призме, на којој су игличаста слова, између линија, на ономе оквиру на табли у артију, која је испод оквира, и притискује озго руком толико, док оне иглице не пробију кроз артију. На тај начин изађе опипљиво свако слово, на оној страни листа, која је окренута табли, а не на оној, на којој слеп притискује. При овоме раду слепоме служи оно слово на површини призме, и као знак, како он треба да држи стубић кад забада слова у артију, те да не изађу окренута; јер он увек има да окрене себи ону страну стубића, на којој је глатко опип-

љиво слово, кад забада у артију доње слово, које је од иглица. По што је овако слеп једно слово забó, онда он тражи друго у оним преградама, које му треба, и забада га на исти начин до првога, не вадећи ово, док друго није забó; јер по њему враћа употребљено слово у његову преграду. Тако иде „писање“ непрестано и слеп увек враћа употребљено слово у његову преграду. По што се цела реч напише, онда се уметне један стубић без икаква слова оздо, и онда се даље „пише“ друга реч, те тако између сваке речи остане мало растојања. Само при овом „писању“ или убадању слова, слеп мора да почиње наоначке, т. ј. он мора најпре да напише доњу врсту, па да продужује оздо до врха, док цео лист не испише.

Ово су разни начини, како је Клајн правно опипљива слова за наставу слепих у читању. Овај последњи начин са игличастим словима одликује се од свију тиме, што овако и сами слепи могу да „пишу“ све што им треба, и после то и да читају, те на тај начин могу да воде контролу да ли су добро написали. Сем тога, све што се овако игличастим словима напише, могу читати и окати и слепи.

За обично *писање* Клајн је употребљавао обична мала латинска слова, код којих су све непотребне црте изостављене, да би слепоме било лакше да их напише. После првих вежбања у писању, слепи су писали на каменом (од лисника) таблицама обичном каменом писаљком. Линије на таблицама биле су означене уским пругама од артије, које су биле прилепљене. Између њих је слеп писао. Пошто се слепи извезбају да добро пишу на каменој табlici онда почињу писати на артији. И за овако писање на артији служи једна таблица од круте артије, за коју је привезан један оквир, на коме су од мало дебље артије направљене линије, између којих слеп пише. Артија за писање метне се на ту таблицу од круте артије, па се озго на њу спусти оквир с линијама, и онда слеп

пише. *Таблу су ову сами слепи ученици правили од дебеле артије.* За писање се употребљава понајвише оловка; јер мастилом слепи тешко пишу због мрљања. Сем тога, Клајн вели, може се употребити обојена артија, по којој слеп може писати гвозденом писаљком, па ће слова излазити на белој артији, која је испод обојене. За ово се писање употребљава иста горња таблица са оквиrom, на коме су линије, само што се при писању са обојеном артијом најпре метне бела артија, на којој ће слова излазити написана, а поврх ове метне се обојен лист, по коме слеп гвозденом писаљком пише, и услед притиска слова излазе на белом листу. У осталом, Клајн показује како треба удесити перо, мастионицу и цео апарат за писање, па да слепи и с мастилом могу писати. Али и он признаје, да је овако писање код слепих скопчано с великим тешкоћама и да има врло мало практичне вредности.

За рачун сем осталих средстава — ораха, лешника, зрневља разног, — у бечкој слепачкој школи употребљавали су руску рачунаљку, и за писмено рачунање ону сд Саундерсона, коју је Низен боље усавршио. Поред тога за рачунску наставу Клајн је употребљавао и тако звани *рачунски низ*, који је данас већ изгубљен и нигде се неупотребљава, *и ако је то једно врло zgodно наставно средство како за слепе тако и за окате.* Тај низ је врло прост и сваки га може лако направити, и баш због тога би он могао послужити и у основној школи за окате као једно врло подесно средство за прву наставу у рачуну. На једној врвци нанизане су мале, наравно пробушене куглице од дрвета или од коске, у растојању једна од друге за два сантиметра. Врвца је око сваке куглице један пут обавијена и кроз њу по други пут проденута, те да свака куглица стоји чврсто и да се не миче по себи на једну или на другу страну. Свака је пета куглица на низу четвртасто засечена са све четири стране, а свака је десета већа од свију осталих, и поред тога на једној страни засечена, те је направљена равна површина, на којој је опипљивим знаком (мале иглице од жице са затубастим врхом или главићем, који остаје на површини куглице, кад се

игла забоду у њу,) означено, коју десетицу та куглица представља. При рачунању, кад треба да се извесне количине на врвци одвоје с којима се сабира или одузима, узима се у помоћ један знак од дрвета или круте артије, која изгледа као латинско десет (X) или икс, па се оно место на врвци забележи њиме, те се зна, с којом се количином ради. Врвца је двострука, и с тога се овај знак врло лако на сваком месту углави између врвце.

За писмено рачунање, сем Саундерсонове рачунаљке, коју смо ми раније на једном месту описали, у бечкој су школи употребљавали још једну другу рачунаљку, која је слична са Саундерсоновом. И овде се употребљава једна дрвена таблица (а кад је велики рачунски задатак, може их се више узети за исти задатак) која је избушена четвртастим рупама. Цифре су направљене опипљиве (онаке као што се и слова опипљивим праве) и прилепљене су на малим коцкицама, које су тако удешене, како ће се моћи углавити у оне рупе на табли, и како ће онда она страна, где је опипљива цифра, остати озго. Да слеп не би преокренуо коју цифру при раду, има на свакој коцкици, као и код слова, један знак (X) који показује како треба окренути коцку. Слеп овде ради писмено рачунање исто онако као и окат на артији. Он узима поједине цифре и намешта их једну поред или испод друге, како му рачун захтева. У место црте, којом се раздвајају бројеви слеп на овој рачунаљци употребљава једну танку и уску дашчицу од дрвета, која мало превишцује оне коцке на којима су бројеви. И за разломке се употребљавају исте оваке мале дашчице, само су краће за овај посао. При одузимању на овој рачунаљци, онај број, од кога је позајмљено, слеп означаје малом иглицом, или на ону коцку прилепи мало воска. Ако се рачуна са изливеним цифрама или из дрвета изрезаним, онда се може цео рачунски задатак, пошто је готов, отштампати (онако као и кад се хоће опипљива слова да штампају) на мало дебљој артији, и после га слеп може на артији читати, или ако му треба задржати да свакад има.

(Наставиће се)

ИСТОРИЈА СВЕТА

СРЕДЊИ ВЕК. — ВРЕМЕ СЕОБЕ

II. СЛОВЕНСКЕ ЗЕМЉЕ

1. СРБИЈА И ХРВАТСКА

(374 — 750)

(Наставак)

Поглед на прошлост нове отаџбине Срба и Хрвата. — Првих дана VII столећа настајаше се Срби и Хрвати између Јадранскога мора, Балкана и Лома, Дрима и Шариних огранака. Око тога комада, као и око свију других балканских земаља, од прастарих времена отимаху се разни народи. *Илири* и *Трачани*, племена аријске породице, беху први познати насеобинари.

Илири становаху на западној обали полуострва. Њихне земље беху између Дрине, Шаре, Пинда, Јадранског и Јонскога мора; њихна племена још живљаху у северозападној Италији, на десној обали средњег Дунава, на изворима Јужне и западне Мораве, Белога Дрима и Дрине. Помешани са трачким и мало-азијским насеобинама, Илири су као *Пелазги* оставили у старој повесници грчкога народа чувено име.

На истоку иза Илира, од Јегејског мора до Дунава, од Дрине и Шаре до Црнога мора, беху *Трачани*, који имађаху својих сународника не само у Старој Грчкој, но и у данашњој Румунији, Јужној Русији и Малој Азији.

Подељени на многа племена, Илири и Трачани позајмише своја имена пределима у којима становаху; а удружени са напредним народима истока, они беху учитељи још необразованим Грцима.

Илири и Трачани вољаху племенску слободу, и с тога не могоше да оснују јаку државу, ма да више пута покушаваху у разним временима њихне племенске старешине. То и јесте узрок, што они поред све многољудности подлегоше у борби с мањим, али боље организованим народима. Прво су *Грици* отпочели освајати њихне земље (1500 пре Христа). Дуге војне Пелазга са Јелинима

свршише се најзад покорењем првих у Јеллади и Мореји. После је Јеленизација преко Македоније судбоносно утицала (од 800 пр. Хр.) на остала илирска и трачка племена. Од седмог, до половине другог века пре Христа, *македонски* су владоци ширили своју државу далеко преко илирских и трачких земаља. Илире и Трачане узнемираваху и друга ратоборна племена Јевропе. *Келти Скордишани* продрли су (336) у Панонију и Горњу Мезију, пленећи најпре крајеве између Драве и Колубаре; а после пођоше пљачкати и друге земље. То исто чињаху и *Бастарани* (168 пр. Хр.), кад се, позвати као савезници македонског краља Персеја против Римљана не могоше с њиме споразумети о награди; и кад се доцније разбијени повлачише пред римском војском из Подунавља (29 пр. Хр.).

У јужном илирском, као и у трачком приморју, осећаху се поодавна утицаји *феничанских* и *грчких* насеобина. У VII-ом веку пр. Хр. основаше *Корцирани* близу Драча *Епидамно*, у цели трговачкој са Таулантинима, оближњим илирским племенима; и *Диолонију* (Полину), између Војуце и Семени, као трговачку везу Грка и Илира са Италијом. Стари грчки историчар *Тукидид* вели, да је баш у Епидамну био заматак крвавом грађанском рату између Атине и Шпарте, познатом као пелопонеска војна.

У далматинском приморју не могоше Грци лако да оснују насеобинџ. Кршевито и неплодно земљиште приморавало је становнике да живе од пљачке на мору. Тек у IV-ом веку пре Христа постадоше неке станице на острвима, а много доцније на суку.

Римљани такође беху освајачи балканских земаља. Сигурно с тога, што илирска племена са својим краљем *Пиром* учество-

ваху (280) у борби јужноталијанскога града *Тарента* против Римљана; или што илирски гусари, имајући заклону у *скадарској* кнежини, узнемираваху грчке и римске дађе за време првог картагенског рата, — римска флота и војска примораше скадарску кнежину на данак (229 пр. Хр.), одузеше јој много земаља и градова у корист грчких насеобинара и илирског поглавице од Кркара.

Од тога тренутка отпочиње крвава борба Илира за слободу, у којој се они јављају час као савезници Картаге и Македоније против Римљана, а час пристајаху уз Римљане. Године 168 скадарска кнежина и земље до Перетве потпадоше под римску власт. Такву жалосну судбину претрпела је ускоро и Македонија (148).

Остала племена остављена сама себи продужише рат за одбрану домовине, али не могоше да одоле добро организованој римској сили. Последњих дана Августове владе римска се држава шираше од Јадранскога до Црног мора. Тракија беше још неко време полусамостална, па на послетку и она утону међу провинције пространога римског царства (46 по Хр.).

Римљани су од првог тренутка по освојеним областима подизали градове и вароши, проводили путове и оснивали насеобине, и то све утицало је на одржање њихне војене силе и владавине. У Јадранском приморју, као и унутрашњости постадоше знаменити градови: *Jadera* (Задар), *Scardona* (Скрадин), *Tragurium* (Трогир), *Salona* (близу Сплета), *Epidaurum* (стари Дубровник), *Risium* (Рисањ), *Acrvium* (Котор), *Batua* (Будва), *Singidunum* (Београд), *Viminacium* (Браничево), *Naisus* (Ниш), *Sardicus* (Софија), *Ulpiana* (Љипљан), *Pautalia* (Велбужд), *Justiniana prima* (Скопље), *Pharanda* (Призрен) итд.

Путови су везивали стратегијска, трговачка и рудна места, као услове материјалног напретка. Пут поред Јадранскога мора спајао је Аквилеју са Далмацијом (Драчем), и са Македонијом преко Елбасана. Осем тога Драч беше у вези поречином Дрима са другим пругама, које промицаху од Ниша и Софије к Призрену. Ниш и Софија олет беху на средокраћу главнога војнога пута, коме почетак беше у Митровици и Београду,

а свршетак у Цариграду. С њим се везиваху побочне пруге из Подунавља, Дарданије, Македоније и Паноније.

Према државним и војним потребама, Римљани поделише балканске земље на области, које задржаше и даље илирске и трачке називе, али се у појединим тренуцима разликоваху обимом. Те главније разлике показаће овај кратак преглед.

а) *Илирик* времена римског и грчког у ширем значају простор је земље, која је обухватала данашњу Босну, Херцеговину, Далмацију, Црну Гору, Арбанију, Тесалију, средњу Грчку и острва у Јонском и Јадранском мору, са старим провинцијама: Ахајом, Тесалијом, Македонијом, оба Епира (грчком Илиријом), Прехвалом, Далмацијом, Либуријом, Јаподијом и Панонијом. У ужем смислу Илирија се пружала од Дрима (*Drilona*) до Кварнерског залива, и од Јадранског мора до Дрине. Овај Илирик прозва се још и *Далмацијом*, и Диоклетијан од јужнога дела те провинције начини област Прехвалу (*Revalis*), у обиму данашње Црне Горе и Северне Арбаније. У Далмацији беху главна места: *Salona*, боравиште цара Диоклетијана, близу данашњег Сплета; *Dalminium* (Дувно); *Epidaurum* (стари Дубровник); *Scodra* (Скадар); *Lissos* (Леш).

б) *Панонија* у ширем значају од горњег Дунава до извора реке Босне, дакле земљиште северне Босне и западне Угарске. Панонија се дељаше на *Superior* и *Inferior*, т. ј. на брдовиту и равну Панонију. У брдовитој беху ова места: *Carnutum* на горњем Дунаву; *Arabona* (на Рабу); и *Bregetio* (према Коморану). У равној се налажаху важнији градови; *Sirmium* (Срем, данаш. Митровица); *Mursa* (Осек); и *Aquincum* (Стари Будим). У области Драве и Саве: *Poctovio* (Печуј); *Siscia* (Сисак); *Emona* (Љубљана) итд.

Од трачких земаља ваља поменути:

в) *Мезију* (Мизију). И она се подраздељиваше на Горњу (*superior*) и Доњу (*inferior*). Границе и једној и другој беху реке *Ciabus* (Чибар) и Балкански огранци. На југу Балкански и Шарини ланци беху међе између Мезије и Македоније. У прво доба у Горњој Мезији становаху трачка племена међу којима беху понајважнији *Тривали* и *Мизи*. Келти Скордишани (око 300 пр. Хр.), и не-

мачко племе Бастарани (при крају другог столећа пре Христа) разбише Тривале и место њих прочуше се Мизи. Римљани освојише Мизију 29. пре Хр., и најпре је дадоше македонској области као део, а после (под Тиверијем) образоваше је као провинцију, коју после Веспасијан подели на горњу и доњу. Важни градови беху *Singidunum* (Београд), *Viminacium* (Браничево); *Ratiaria* (Арчер Паланка); *Naissus* (Ниш), *Ulpiana* и т. д. Диоклевијан одузе Горњој Мезији висоравни део на југу, са кога теку воде у Дунаво и Јејејско море, и начини Провинцију *Дарданију*, коју тако назва по Дарданима, илирском племену. Главни град у тој области беше *Naissus*. Аврелијан опет од водомеђе Мораве и Тимока до реке *Utusa* (Вида) начини две провинције: *Дакију ripensis* и *Дакију Mediteraneu*. У првој беше главни град *Ratiaria* (Арчер Паланка), у другој *Sardicus* (Средац).

г) *Тракија* иза Балкана, од Родопских гора до Црног, Мраморног и Јејејског мора; Главни град беше *Bizantion* (Византија, Цариград или Константинопољ) на Боспору. *Perintus* или *Heraclea* на Мраморном мору; *Calipolis* и *Sestus* на Хелеспонту; *Orestia* или *Hadrianopolis* (Једрене); и *Trimontium* или *Philippopolis*.

д) *Македонија* као и Илирија у разним временима узимаше разнолик облик. Најприродније јој границе беху: Шара, Панд, Олимп, Шарини и Балкански огранци што обарају воду Дунаву и Јејејском мору, и Родопе. Главнија места беху: између Струме и Месте *Philippa* где разби Октавије Брута и Касија; у Јејејском приморју чувено рударско место *Amphipolis*, и тржиште *Tesalonice* (Солуп); између Струме и Вардара *Stagora*, место у коме се роди Аристотело; *Olint* (на Хилкидику), што га разруши; и *Potidea*, коју дуго опсађиваше Филип, отац Александра Великог; на западној обали Вардара *Edessa* (Водена), прва македонска престоница; *Pella* друго боравиште и родно место Александра; *Rudna* на солунском заливу, близу које разбише Римљани Перзејеву војску и учинише крај македонској држави.

Над већином ових земаља као провинција римских управљаху царски *легати* или *пропретори*, у чијим рукама беше администра-

тивна, судска, војена и финансијска управа. Ваљало је у стези држати покорене народе, и у свако доба дочекати нападе ненадних племена. Благодарећи овом систему и својој необичној државној увиђавности и практичности, Римљани кроз кратко време могах да присвоје покорене народе, и на сваком комаду отегних земаља да оставе непобитне доказа своје владавине. Већ у време Марка Аврелија говорило се римски у Африци, Шпанији, Галији, Британији, Панонији; а језиком грчким у земљама што некада беху под македонском влашћу. Без сумње утицај римског језика осећао се у то доба и у Илирском приморју, које беше у тако блиском суседству према Италији. Отуда је са свим природно, што из илирских и трачких покрајина беше много храбрих бораца у римским легијонима, и много знатнијих царева, који оставише светао спомен у повесници римској.

Али Римљани не могах на свагда да остану господари простране државе. Кроз њихне области тумараху овда онда разна племена и ову сеобу не устукну, ни подела царевине на источну и западну; ни промена и утврђивање области према тренутној потреби. Неодољива сила гонила је народе к једној и к другој престоници — Византији и Риму. Ове ратоборне стихије покретаху и мимо вољу мирне народе. Кад словенска поља у старој Сарматији и средњем Подунављу беху прегажена, онда *Словени*, најпре у друштву с другим народима, а после сами поведоше војну од III-ег до VII столећа око наслеђа источне и западне царевине. Резултат беше на њихној страни. Балкански полуострв прекрилише словенска племена тако, да староседеоци Трачани и Илири осташе на планинама као оазе у сред големог туђег елемента. Провинције источне царевине као словенске земље већ се називаху именима словенских племена, која у њима борављаху. Према томе појмљиво је, што Византија сматраше, да јој је тежиште државно не у Јевропи, већ у Азији.

Размештај Срба и Хрвата. — Срби и Хрвати заузевши Горњу Мезију, Дарданију, Панонију, Илирију и део Македоније, наста нише се у сред словенскога света подељени на многа племена. На истоку од њих у Доњој Мезији, а данашњој предбалканској Бугар-

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

ској беше *седам* словенских племена, осем њих још *Северци* и *Миличани*; на југу многобројна племена Македоније, с којима смо се већ упознали; иза Дрима беху измешани Словени са Арбанасима, остатком некадашње илирске народности; у приморју Јадранском градско стење још је кроз неко време очувало романске колоније; на С. З. иза Хрвата становаху *Словинци* или *Винди*, на источним Алпима; а иза Срба на северу Северци и друга словенска племена.

Природна подела земаља послужила је Србима и Хрватима при њиховом настањењу. Српско племе *Тимочани* заузео Дакију *girpen-sis*, а *Шошови* *Medittiraneu*. У последње време византијске владе беше у тимочкој крајини око 27 градова и вароши. Од Дунава к Нишу и одатле у Цариград беше најкраћи пут вчварима у унутрашњост царевине. У прво доба нашег историјског живота важне беху тачке: *Сврлиг* у горњем Тимоку близу римскога града *Timasit minus*; *Барањица* на Трговишком Тимоку, по сахата од *Књажевца*, позната у старо време као *Timasit majus*; *Равни*, на левој обали уједињеног Тимока; *Козељ* (Козељ), три сахата северозападно од *Књажевца*; *Костолац* (Кастел) близу утока Црне у Тимок; на Дунаву: *Прахово* (*Desebaliu*); *Кладово* (*Egeta*, Вишеслав); *Вдин* (*Вопониа*, *Видин*); *Арчер Паланка* (*Ratiaria*). У области *Шопова* беше *Средац* (*Sardicus*, *Софија*); *Велбужд* (*Ulria Pautalia*); *Перник* (*Alea*)

Тимочани и Шопови прозваше се тако по пређашњим становницима трачког порекла; који су у тим земаљама становали. Иза Тимочана и Шопова у Старој Дарданији и источном крају Горње Мезије, од извора Јужне Мораве до утока Мораве у Дунаво становаху *Моравци*, друго српско племе, по коме се река Морава и данас тако зове. У овој покрајини беху важни градови: *Морава* (Гњидан), *Звечан* и *Липљан* на Косову, *Ниш*, *Топлицца*, *Раван* (Ђуприја), *Браничево* и *Храм*. На западу иза Мораваца до реке Дрине налазили су се *Рашани*. Њихна област називаше се још и *Србија* и то с правом, јер она беше средиште народног живота у прво доба. *Дестиник* (близу Новог Пазара) био је престоница рашких жупана; други су градови: *Међуречје*, код крушевачког села *Међуреча*

у *Подибру*, и *Лесник* (Видојевица) у *Подрињу*. Северно иза Рашке простираху се *мачванска* и *београдска област*, са важним градовима *Мачвом* и *Београдом*. На изворима Дрине. *Мораче*, *Белога Дрима* и *Лима*, на граници старе Илирије, Мезије и Дарданије беше *Загорска* жупа са градом *Оногостем*. Између Дрине и Динарских Алпа, што деле воду Сави и Јадранском мору простирала се *Босна* у ширем смислу, у ужем под Босном разумевао се крај горње Босне и њених притока. Знатни су босански градови: *Котор* (близу Сарајева), *Тесањ* и *Соли* (Тузле). Доцније беше *подрињска* жупа, поред реке Дрине и њених притока, између Рашке и Босне. Иза ових земаља настајаху високе Динарске Алпе, које дељаху српске земље на две половине: *Приморску* и *Загорску Србију*. Приморска Србија комад је српских земаља окренут Јадранском мору, кроз који промичу воде у то море; Загорска је на планинским косама које обарају воду Сави и Дунаву. Области овога другог краја већ смо познали.

У приморској Србији ваља разликовати српске од хрватских земаља. Њихне границе беху Динарске Алпе и река *Цетина*. Јужно од *Цетине* до Дрима била је приморска Србија, северно од *Цетине* до Драве Хрватска. Области приморске Србије беху много мање, но загорске. Од *Цетине* до *Неретве* поред Јадранског мора и Динарских планина пружала се брдовита *Неретва*, са градовима *Мокрим*, *Вруљом* (између Макарске и Омиша), *Острогом* (близу садашњег *Заostroга*). Становници *Неретве*, доцније познати као *Крајинјани*, управљали су и над великим острвима у близини: *Млетом*, *Кркарком*, *Брачем*, *Хваром* (Лесином); и мањим као *Висом* (Лисом), *Ластовим* и др.

Од *Неретве* до *Дубровника*, око задактице реке *Неретве* и планина што обарају воду босанским и приморским рекама, беше *Захумље* са градовима: *Хумом* (Благајем); *Буњом*, на реци *Буни*; *Стоном* на уласку у *Пељешац*; *Мокрим*, западно од *Мостара*; *Ошљем* у приморју, близу *Стона*; *Глумиником*, северно од *Ошља*; и *Добричем* (Дабарско), с десне стране *Брегаве*.

Од *Дубровника* до *Котора* и око реке *Требишњице* беху две жупе — *Конање* у приморју и *Требиње* у брдовитом крају. Важна

су места ових жупа: *Требиње, Врм, Рисан, Лука, Рудине, Драчевица, Жрновница, Цаитат* (стари Дубровник).

На југу иза Требиња и Конавља у брдовитом крају данашње Црне Горе, и на падинама реке Мораче, Зете и Црмнице беше *Зетска* или *Дукљанска* (диоклејска) жупа, која се јужно пружаше до северне обале скадарскога језера, тако да градови *Котор, Бар, Леш* и *Скадар* не беху у прво доба зетски, али доцније зетске поглавице раширише своју власт и преко Дрима и Северне Арбаније. Важнији зетски градови беху: *Облик* између Улцина и Скадра, *Прапратна* у Црничкој нахији; *Будва, Грбаљ, Подлуђе* (Дужани, Белопавлићи).

Иза реке Цетине на северу до Драве и на истоку до Уне била је *Хрватска*, подељена на *приморску* и *посавску* Хрватску. И у њој беше много жупанија као и у српским земљама.

Јужно и источно иза српских земаља беху области или теме византијске државе. Њени су и тврди приморски градови: *Задар, Трогир, Сидет, Дубровник, Котар, Бар* и др. које још српско-хрватска племена не заузеше. Стајали су под стратегом или проконсулом задарским који некада беше управник целе далматинске теме, од Јадранскога мора до Дрине.

Крштење Срба и Хрвата. — После дугих размирица између притешњених далматинских градова и српско-хрватских племена настали су мирни односи. Проповедници Христове науке беху посредници између завађених странака. Знаменити догађај обраћања Срба и Хрвата у нову веру отпоче за владе грчког цара *Ираклија*, продужи се под *Ираклијем Константином* и сврши под *Ираклијем Константином Погонатом* (640 — 685). У време цара *Ираклија* и папе *Јована IV* (640—42) путовао је кроз далматинско приморје као папин посланик духовник *Мартин*, да откупи и сачува од онда многобожачких Срба и Хрвата моћи хришћанских светаца. Он је тада не само многе пренео у Рим, но је и утицао на нове народе да се крсте. Тај покушај не беше баш без успеха. Ускоро после римски папа обнови у *Силету* солунску митрополију и постави за првога митрополита *Јована из Равене*, који такође беше проповедник. Јован

његови посланици уредише црквене послове у српско-хрватском приморју, на задовољство римског папе и византијског цара.

Колико је нова вера утицала на зближење Срба и Хрвата са Византијом, види се из утврђеног њиховог савеза са царем Константином Погонатом. Овај владалац притешњен македонским Словенима и Бугарима, помири се са Аварима (678); Србима и Хрватима признаде дотле оспоравано право на заузете земље, и самосталну владу, а они опет обећаше примити заштиту византијског двора. Тај споразум сматрају хвалисави грчки писци од времена *Константина VII-ог, Порфирородног*, као доказ васалних односа српских и хрватских племена према грчком цару, без икаква оправдана разлога.

Сва српска и хрватска племена не примише веру у једно време. Посавски Хрвати, као и брдовити крајеви српских земаља ван домаћаја римског и цариградског свештенства, постепено замењиваху веру праотаца јеванђелском науком.

Док је вера Христова тако полагаано налазила одзива међу Србима и Хрватима, спрема се борба између цариградског двора и римског папе око духовне владавине у тим земљама. Први сукоб деси се за владе *Лава III Исавријанца*. Кад овај византијски цар по други пут (728) декретом забрани поштовање икона и светаца по црквама, насташе немири. Незгодним стањем византијске државе користова се лонгобардски краљ *Луитпранд*, да се огласи вођем талијанских иконопоштовача. *Гргур II*, римски папа (715—731), побоја се лонгобардскога краља и удружи се са Византијом, ма да пре тога одлучиваше од цркве иконопротивнике. Ови присиљени односи према грчком цару трајали су само за време опасности. Чим Лонгобарди беху потучени, продужи се трвење између Цариграда и Рима.

У престоници царском декрету беше се успротивио патријарх *Герман*. Лав III примора га да даде оставку и постави *Анастасија* (730) за старешину цркве. На глас тога *Гргур II* удружи се са Французима, одлучи од цркве Анастасија и одрече цару плаћати доондашњи данак. Кад је ускоро после тога преминуо, а на папску столицу дошао *Гргур III-ћи* (731—741), писмом је опоменуо Лава

III да престане гонити иконопоштоваче; али га он не послуша и писмо му врати. На сабору 732 огласио је Гргур III иконопротивнике издајцима вере, непријатељима цркве и анатемисао их.

Овај поступак римскога папе сматрао је Лав III као ратно изазивање, те је с тога с војском заузео Сицилију и добу Италију, и

далматинско приморје довео под власт цариградског патријарха. Тако су Срби и Хрвати испод духовног надзора римског папе прешли под црквену владу Византије. Овај догађај тек је предигра страшној дугогодишњој борби између једног и другог првосвештеника, на штету нашег народног јединства и вере.

(Наставиће се)

ПЕДАГОШКЕ СТВАРИ

ИЗ МЕТОДИКЕ ЗЕМЉОПИСА

[I *Важност земљописне наставе — Утицај земљописне методе на остале наставне предмете — Неиспосредна и испосредна очигледност — Наставна средства*]

(Свршетак)

Оно истина и сада се обично каже да је „добро“, да се рељевне карте употребе за очигледније представљање земљишта, али то се ни у једној школи не чини; јер никоме и не пада на ум, да учитељ сам може правити такве карте са својим ученицима, и да ће учење Земљописа на овај начин бити много очигледније и успешније, него са стотину најбоље нацртаних карата. Свуда се траже неки „апарати“, па и овде. Сваки се навикао да му учила готова дођу, па се, наравно, никад и не пита: да ли не би могла та чудовишта, што се зову учила, да се и у самој школи праве. Онда долази, те се није ни покушавало, да се друго какво средство употребн за земљ. наставу, сем карата нацртаних, и ако је стотинама самих учитеља морало увидети оно, што смо напред казали о оваким картама: да по њима ученик основне школе, и поред нарочите претходне припреме за разумевање таквих карата, омет више учи саму карту и гола имена, него земље и земљишне прилике, и да никад по оној апстрактној црти не може створити тако јасну и потпуну слику о земљишту и свима земљишним приликама једнога предела, као што то може учинити, кад му се то пластички представи.

Није, дакле, довољно да се каже само „добро је да се рељевне карте употребе“, и да се остави, да учитељ чека да му неко

други такве карте набави. Јер кад се тако каже, онда значи: „добро је да се употребе, а није рђаво ни кад се не употребе“. А ово је опет, као што се и из претходнога види, са свим погрешно схваћање, и оно је много припомогло, да се сва очигледност у земљописној настави ограничи на голу црту и нацртану карту, и да се до онаког успеха дође, какав нам износе скоро сви ревизори основних школа, а то је, да се мадо у којој школи учи што год више из Земљописа сем годинских имена и нацртаних карата.

Није само да је добро да се за учење Земљописа у основној школи употребе рељевне карте (пластички представљено земљиште), него је то *безусловно нужно*. Питање може бити само о томе: треба ли ученик да упозна земљу или је циљ земљописне наставе само у томе, да ученик научи карту и да на овој уме све показати. Па ако је оно прво циљ земљописне наставе, онда више не може бити никакве сумње о томе, да ће нам блато бити много боље и очигледније наставно средство, него што је она црта на белој артији повучена, која треба да нам представи и висину, и дужину, и ширину брега; и узвишено и ниско земљиште, и све остале земљишне прилике.

Ми смо већ напред казали за што је пластички представљено земљиште много јасније, и за што ће по такој карти ученик добити

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.RS

много потпунију и вернију представу, него по цртама и нацртаној карти. Цртом представљен брег нити нам показује висину ни дужину, ни ширину, нити ми по црти можемо да видимо јасно његов положај и сарамерну величину према осталом земљишту. Међу тим, све то можемо да видимо кад узмемо мало блата па од тога брег направимо. *Овакав нам је брег много сличнији са истинским, него онај од црта.* Исто је тако и са реком. Нацртана река, то је само једна вијугаста црта. А кад пластички од блата представимо, онда је речно корито удубљено, а обале у хоризонталној висини са најближим земљиштем, као што и у самој природи јесте. Висораван, клисура, већи брежуљци, најмањи и највећи брегови, равнице и долине, све је то равно и једнако на нацртаној карти. Ко је у стању цртама да представи детету од 8 или 9 година једну висораван? Ко може цртама представити клисуру, и где је то дете од 10 година, које ће бити у стању да по нацртаној клисури добије верну (па и приближну) представу о истинској клисури? А шта да кажемо о оази, пешчаној пустињи, густим планинама и стрменим бреговима?! А од блата све то може да се представи тако, да и најмање дете разуме и појми, и то без икакве тешкоће. Па није тако само са клисуром и висоравни, него и са цедим изгледом земљишта, са целом земљом. Читаве лекције морају да се држе, док ученици „науаче“ који су делови Србије бреговитији, а који равнији; где има највећих равница, а у којим крајевима има најмање равнице; где су највећи брегови, који су окрузи најбрдовитији итд. Па ипак нису ни мало ретке школе у којима ученици и на испиту, после толиког мучења и учења, опет нису у стању да одговоре на горња питања!! Шта је томе узрок? Јесу ли такве ствари нешто сувише тешко и неразумљиво за ученике основ. школе? Или има неких других узрока? Једина црта и нацртана карта узрок је и томе, као и многим другим погрешкама у земљоп. настави. Да је учитељ место писаљке и артије, место цртања карата, узео мало блата, па од тога направио један „апарат“ за земљописну наставу: да је он са својим ученицима, предајући о појединим окрузима, представљао и правио те округе од блата, онда му не би

требало ама баш ни једне једите речи да каже о томе који је крај Србије равнији, а који брдовитији, па омет би му сваки ученик то знао. Јер кад се од блата представи цела површина Србије, онда ученику треба неколико пута да погледа на таку карту, па већ има вернију слику о земљишту Србије него кад би му се држало 50 лекција по цртама и нацртаној карти.

Не треба никакве стручности, па да се може човек уверити, да је свакад очигледније и јасније, како за ученика, тако и за одраслога, кад се земљиште пластички представи, него кад се нацрта. А не треба никакве стручности ни за то, да се уверимо, да је црта и нацртана карта нешто сувише апстрактно, што премаша духовни развитак и снагу једног дечака од 9 или 10 година, и да се с тога морају употребити пластичке карте не само пре цртаних карага, него и после, пошто и ову ученици могу разумети, јер по пластичкој карти *свакад ће* и *сваки* добити јаснију представу о истинском земљишту него по цртама и нацртаној карти. Подајте најбољем картографу нека нацрта једну карту од неког села, и покажите ту карту једном сељаку, ђаку или чак учитељу и свештенику из тога села, па ћете видети да ни један од њих неће ишчитати с такве карте ни онолико, колико ће ишчитати једно ђаче од 9 година са једне карте од блата, коју је најневештија рука направила. А зашто то? Само за то, *што ће ова карта од блата бити много сличнија са целим земљиштем* тога села, него она нацртана карта, коју је најбољи картограф направио. Узмите најбољу нацртану карту Београда са окодином до Аваде, и подајте некоме макар и ономе, који није никад правио пластичке карте — да од блата представи то парче земље. Узмимо сад обе те карте и то дајте их, не ђаку основне школе, него једноме ученику V-ог разреда крагујевачке гимназије, који никад није видео околину Београда, па ћете видети, да ће он по карти од блата 100 пута више видети и научити него по оној нацртаној карти. Подајте обе те карте и једном „интелигентном“ Београђанину, па ћете видети да ће и он на овој карти од блата више видети, и пре ће познати шта је на њој представљено, него на оној нацртаној. А већ и да не, говоримо

о ђацима основне школе и многим из гимназије, као ни о многој „интелигенцији“, која неће погодити ни од кога је предеда она нацртана карта, ако на њој не буде написано „Карта Београда с околином“. Међу тим, сви ови на први поглед увидеће по оној карти од блата, да је на њој представљена околина Београда (наравно они, који познају околинду овога места); јер овде је земљиште много сличније са истинским, него оно на нацртаној карти. Сличнија је карта од блата са истинским земљиштем с тога, што су на њој и вишњичко брдо и топчидерско, и Торлак и Авала и сви остали брежуљци издигнути (а нису само црте као на нацртаној карти), па онда су нам овде реке удубљене а равнице ниже од околног земљишта. На карти од блата видимо не само где је топчидерско брдо и како се протеже, него ту видимо и његову величину према осталим брежуљцима и брдима, видимо његов положај према Београду и Авали; видимо како се одваја Торлак од Авале, и како се после гранају остали брежуљци од Авале. Оно што је у природи узвишено, то је и на карти од блата узвишено; оно што је ниже, то је и овде ниже; оно што је стрмено, то је и овде стрмено, а оно, што је равно, и овде је равно. Једном речи на карти од блата имамо вернију и природнију слику истинског земљишта, него на нацртаној карти.

За то смо и казали, да се оваке (пластичке карте) морају употребити као најбоље наставно средство за Земљопис не само у оном времену, кад ученици нису способни да по нацртаној карти стварају представу о истинском земљишту, него и доцније, пошто ученици ово могу чинити.

Оваке карте мора учитељ сам правити са својим ученицима. И кад би се оне за бадава добијале, опет готове не би требало да се дају ни једној школи; јер тиме би се

њихов значај много ослабио, пошто би се и са њима опет могла цела настава ограничити на учење карте, на упознавање онога на карти, а не упознавање истинског земљишта помоћу онога, што је на карти. Да учитељи могу правити оваке карте са својим ученицима, то је са свим јасно за свакога. Цртање карата много је већа вештина, па ипак они то раде, и онда из кога разлога не би могли од блата правити пластичке карте? А за ученике ће свакад бити прављење оваких карата више једна забава него рад. И тек помоћу оваких карата може се унети у земљописну наставу истинске очигледности, место садање варљиве, и праве саморадне која ће од данашњег пасивног ученика, који је принуђен да из Земљописа све прима као „ново за готово“, направити једну активну снагу; оне саморадне, помоћу које тек ученик може доћи до свога знања, које неће у њему бити, као што вели Монтењ, као туђ наленак, који отпада чим са отресе прашина школска, него као његова урођена својина, као друга природа.

Материјал за пластичко представљање земљишта (за прављење рељевиких карата) не мора бити блато; јер сем иловаче, која се свуда може наћи, сваке обичне земље и кита, којим се прозори прилепљују, за ово може послужити други материјал, па и сама артија. Но то ћемо показати у другом чланку, где ћемо изнети како треба при предавању околине и остале земље применити ово, што смо додде казали о посредној и непосредној очигледности и наставним средствима за прву очигледност. Ту ћемо видети како свака школа може направити стотинама „апарата“ за земљописну наставу, и како и за објашњавање најапстрактнијих ствари из овога предмета могу лепо да се примене ова правила, која смо овде навели о очигледности у Земљопису.

П. М.

НАУЧНА ХРОНИКА

Ваздухопловство (аеронаутика). — Свака идеја, свако научно питање и теорија, свагда су гледале и виђале у будућности велико земљиште за своја освајања и тековине своје, али пловљење по ваздуху тако је мало у бу-

дућност погледало, и тако је мало земљишта за се тамо предвиђало, да су ретки научари који су своју најњу тамо окренули. До скоро, све што се знало и написало о пловљењу по ваздуху, тако је било сумњиво

и мршава, да је управо мучно икоја грана науке била тако препуна бесмислица, као ова поменута, и то још бесмислица са пуно зла. Да би се ово све могло искоренити не беше кашто довољна ни најверљивија речитост извршних предавача, а камо ли само писање. Ну у последње време и ова је наука доживела светлије дане, и за своје последнике стекла је неколике извршне научаре. То је учинило те и ова наука сво гледа у будућност онако исто сјајну, у каку гледа и хидронаутика, примена електричне и т. д.

Врло се често упоређује *балон (аеростат-ваздушна лопта)* с лађом, што по води пливи. Ништа нема неправилније, јер лађа се чврсто ослања на површину течности, и течност је подупире, а балон је као оно лађа роначица (подводна), са свим у своме вертикалном положају нестадан, јер се нема о што одупирети. Њиме не можеш руковати као лађом која иде по равной површини; он иде управо по једној таласастој стази; и макар се ова стаза кашто и не удаљавала много од праве пруге, опет непрестано ваља да управља крманом. Прва препона, на коју у пловљењу наиђе, тражи: да се одржи равнотежа једног апарата у свима правцима, апарата који је свагда готов да се прекрене, као оно најосетљивије теразије.

Ну по најважнији непријатељ управљаног балона јесте ветар. Његова је брзина у највише прилика несравњено већа од брзина најбржих струја водених. Балон „La France“, што га је скоро удесио команданат војеног одељења у Mendon-у у Француској, могаше надвладати брзину ветра само испод 6,5 метара. Ова би снага дала врло добар ход једној парној лађи. Међу тим опет ваздухопловци сматрају овај балон тек као ствар за огледање, а за практичне примене најмања брзина треба да је 10 метара.

Али не треба помислити да се овде може приближити циљу неким варакањем у опасности. Кад је брзина балона потчињена брзини ветра, онда ту постаје један кружни исечак, ван кога се не би могао постићи никакав ослонац: то значи, да би се могло ићи с балоном у свима правцима, треба да балон иде брже од ветра.

Проблема ваздухопловства никако није од оних проблема, што се решавају на један особит начин, који се може држати у тајности: решење лежи у испитивању свију оних многих услова проблеме, и у рационалним поправкама, примењеним на сваки од ових услова.

Изналазачи који су се поступно занимали овим питањем (Meunier, Giffard, Dupuy de Lôme, Tissandier) принели су сваки са своје стране по неки камен за темељ грађевине. Командант Repard не прима за се друге за-

слуге, сем што је уредио и потпуно њине радове; што је из овог материјала прибрао оно, чиме ће на послетку да озиди грађевину, које не беше пре њега. И ако је ту велики и леп део поменутих претходника, и његов је толики исти. Највећа брзина, постигнута пре њега с балоном, беше 3 метра. Да би се добила она поменута брзина од 6,5 метара, требало је извршити ствари, које се могу свести на ове 3 тачке:

1, Продуљивањем балона смањити отпоре у току, а то је Repard умео савладати специјалним средствима;

2, Покретни апарат постао је четири пута лакши у његовим рукама;

3, Покретна снага је на сваку јединицу отпорне површине осам пута већа.

И овим је заиста повећана брзина од 3 на 6,5 метара.

Остаје само још један корак напред, е да би се постигла брзина од 10 метара. Ну и ако још није постигнута потребна брзина, опет су извршени огледи врло тачно потврдили, да су правилно схваћена основна дата проблеме, и може се тврдити да ће нови балон, који ће се конструјисати у Медону, задовољити и ову жељу.

Овај успех на пољу ваздухопловства охрабриво је неке писце, те излазе с необичним претказивањима и обећањима. Ми смо не веровати у та сувишна и бомбаста обећања, која веле е ће сутра доћи до три пут веће брзине, а с балонима од 4 — 5000 кубних метара. Ну ако би они могли дати довољно лаган покретач, ми би им још данас могли лако казати, како слободно могу сањати о балонима, тежим и од ваздуха.

Занимљиво је још нешто у расправи овога питања. Многи изналазачи, чим су дошли до неког изналазка, одмах почну много и писати и говорити о томе. Repard пак пише врло мало. У овој прилици штета је из више разлога, што је то тако. Команданат Repard понајвише је увео научне методе у аеронаутику. Сваки од иначе ретких његових списа, расветлио је са сасвим новог гледишта по неку, још врло рђаво познавату истину ове науке. Ну после потпуна успеха он ће свакојак у једноме потпуном делу објавити резултате својих радова, и то ће бити прави требник аеронаутике.

Калдејске старине. — Француски научник Бертело, занимајући се испитивањем метала и минерала старог калдејског постанка, саопштио је париској Академији Наука, како је 1854 г. археолог Плас нашао у Корсабаду, под једним каменом у развалинама дворца Саргонског у старој Калдеји, један камен и сандук са седам таблица, исписаних клинастим написима о времену кад је кући темељ положен

(706 г. пре Христа). Од ових таблица четири се чувају у музеју у Лувру (Париз). Бертелова испитивања показала су: да је једна од ових таблица златна, друга сребрна, трећа бронзана. (Бронза се састоји из 10 делова олова а 85 бабра). Четврта је била од ретка метала који се зове: *магнијум*. До овога доба сматрало се, да овај метал није био старима познат. Метал, који данас то име носи у Хемији, био је први пут пронађен при свршетку осамнаестог столећа. Кад су копане развалине старе неке вароши *Тела*, нађени су најстарији споменици из Месопотамије. Међу осталима ту је нађен кин, на коме су изрезана имена: Гондеало и Думги. Израда је из најраније старине. Сливена је од чиста бабра, без и најмање примесе олова.

Утицај различитих масти на метале. — Америчани су скоро чинили опите о деловању различитих животињских, биљних и минералних масних тела на оне метале, с којима су у непосредном додиру. То бива у оним случајима кад су ове масне ствари смештене у металне судове, или када су употребљене за подмазивање машинских делова.

Испитиван је овај утицај на више метала, и с различитим мастима. Метали су најпре лепо очишћени етером, па су онда добро осушени. За тим су измерени и стављени у цеви, испуњене разним мастима, па су онда цеви затворене. Држате су те цеви тако целог лета у средњој топлоти од 27° од прилике, а преко целе зиме опет на 10 — 13°.

Огледи су дакле трајали цуну годину и ево отуда добивених резултата, врло важних за практички живот.

Маст од морског пса (*Phocidae*) на све остале метале јаче делује него ли на гвожђе. На гвожђе делује најмање; али од свију масти, људска маст опет најјаче делује на овај метал.

На бронзу не делује репичини зејтин; маслинов зејтин пак нешто мало, а врло многе зејтин памучног зрна.

На олово најмање делује маслинов зејтин, али китова маст, сало и спермацет (то је особито сало око мозга китовога) најјаче делују.

Минерална уља, како се чини мало делују на цинк; али најмање на њ делује китово сало, а најјаче спермацет.

На бакар не делују она минерална уља која се обично употребљавају за подмазивање. Најмање на њ делује спермацет а највише људска маст.

У кратко минерална уља најмање делују на све оне метале који су били посматрани, а спермацет опет показује најјаче дејство.

За подмазивање осовина тешких машина ваља смешати репичино уље или спермацет с минералним уљем, јер она имају мало дејства на бронзу и на метале, који у опште служе за фабриковање подметача (јастучића). Како људска маст најјаче делује на гвожђе, њена се употреба мора са свим избежавати.

Кола-орак. — У области онога биља, што се зове *тропским биљем*, расте једна фамилија дрвећа и шибља, сродна с нашим биљним фамилијама: Малвацејама (слезасте биљке) Тилијацејама (липе); та се фамилија зове у науци: *Sterculiaceae*. Једно дрво из ове фамилије, познато под именом Хлебно дрво (*Theobroma cacao*), далеко је претежније народима своје постојбине, него што је за нас и једна фела жита. У овој истој фамилији биља има једно дрво, до скоро са свим непознато, које је тако исто од замашне вредности за људство. Та се биљка зове у науци: *Sterculia acuminata*. Биљка је ова лепо дрво, од 10 — 12 метара висине, много дичи на питома кестен, а расте по целој Западној Африци, у ширини од реке Сијера-Леона до утока Конга, пружајући се са обала Атланског Окејана на 150 — 200 миља у унутарност копна. Ну из ове постојбине почели су људи ширити производњу овога дрвета; оно је већ унесено у Јужну и Средњу Америку, а Инглези су га врло много насадили у Фиџији. Од 10 година на овамо, оно даје врло обилну бербу (једно дрво даје од прилике 50 килограма ораја), а како цвета два пута годишње, Јуна и Новембра, дешава се, те оно у исти мах носи и цвет и плод.

Плод овога дрвета је голема чаура, у којој је 10 — 15 семака; семке су величином као наши ораси. Плод носи име *Кола-орак*. Од скоро је овај орак увршћен у врло важне медикаменте (лековите ствари). Истина овај је медикамент још мало познат, па с тога и мало употребљаван, али се он у својој постојбини и веома и чудно гласи, како у лековитом, тако и у хигијенском погледу. Урођеници његове постојбине приписују му и неке знаке и врдине, те је по томе историја овога производа врло занимљива. Јевропљани, који тргују овим производом, а од чести руководе и производњом, подсећају и на претпоставку: као да је и онај веома разглашени ликер испосника Сучија свакојако био састав од кола-орача.

Понајвише се троши кола-орача у Северној Африци; али он се извози и у Бразилију, а тамо га купују и троше Негри афрички. У почетку овога столећа беху они ретки и скупи; само поглавице и полови могли су се њиме наслађивати. У употреби има их две врсте: бели и црвени ораси. Обе

врсте замењују код урођеника: кафу, чај и хлебно дрво, и ова је храна постада права и битна потреба и околним народима. Навика жватати ове орахе, распрострајени је по целој Судану. Сви они разни поклоњени што се код нас чине приликом похођења, изјављивања пријатељства и симпатија, врше се у Судану кола-орахом. Место понуде цигаром дувана, јабуком и т. д., Суданци подносе ове орахе. Па не само то. По казивању оних Јевропљана који тргују овим производом, постоји разлика, у оваким приликама, између белог и црвеног ораха. Вели орах је знак одликовања и симпатија, а кад се црвени ораси измеђају међу владарима, то је знак рата међу народима. Похођанин, кога понуде црвеним орахом, има одмах да продужи свој пут. Веренику, који жели да буде примљен код веренице, само бела кола донеће будући пристанак њезин. Даље, бела је кола знак који доноси мир у ратноме добу, који потврђује дану реч и свету заклетву.

Потрошња и цена кола-ораха показује, да је то занста храна првога реда. Свежим орасима, донесеним из Сијера-Леоне у Горé, порасте цена за 50%. У унутрашњости А-фрике, нарочито у земљама Нигера, њина вредност још више расте. Цена му расте не само као храни, него и као кафејинском пићу, још више као медикаменту штедње, као једноме од оних средстава што драже нервни систем, и које физиолози називају *динамофорима*, а Мантегаца *нервном храном*.

По анализама двојце Француза (Екела и Шлагденофена) хемиски састав кола-ораха јесте овакав:

Кафејина	2,35	Гума	3,04
Теобромина	0,02	Бојних материја	3,85
Танина	1,62	Беланчевина	6,76
Масних тела	0,59	Пепела	3,33
Гликозе	2,88	Воде	11,92
Чврстих соли	0,07	Целулозе	29,83
Амидона (скроба)	33,75		

Од свију до сад познатих биљних производа који у опште у себи имају кофејина (а то је она ствар са које се кафа и употребљава и која пријатно крепи живце), кола-орак има га највише. То се може видети из овога прегледа: У 100 делова

Коле има кофејина	2,35
Јамајка-кафе има кофејина	1,43
Жуте Мока-кафе има кофејина	0,64
Зелене Јава-кафе " "	2,21
Костарика-кафе " "	1,18
Џејлон-кафе " "	1,53
Суринам-кафе " "	1,04
Чају Хинеском " "	1,50
Парагвајском " "	0,45
Пеко-чају " "	2,14

По вредности храђења ваља нам напоменути, да је кафа богатија беланчевинама,

а хлебно дрво опет масним материјама, него што је то кола-орак. Ну опет кола баш овим недостацима својим више годи топлим крајевима, и његово дејство, и као зачина и као медикамента, мора бити веома моћно, па с тога и потпуно усвојено, као што се зна, у Хигијени ових земаља. А ми Јевропљани, и ако се нећемо поздрављати белом и црвеном колом, мучно да се не успитамо у скорој будућности: шта волите, коле или кафе?

Ламарков хербар. — Одељења за ботанику у *Јестаственичком музеју* царском одавно већ садрже у себи несравњиво благо за историју науке о биљу. Довољно је само поменути богачке збирке (хербар): *Севастијана, Вајона, Турнефора, Жисија, Бонилана, Мишоа, Монтања* итд., па се лако може замислити све научно богатство, које је тамо свакога дана приступно радњима. Али једнога од великих историјских хербара, који је постао у Француској, до скоро тамо не беше. Хербар, у коме су били сви типови из „*Flore Française*“ и из „*Synopsis Plantarum*“ од Ламарка и Декандола, даље у оном делу ботаничком у *Encyclopédie methodique* који садржи „*L' Illustration des genres de plantes*.“ У половини месеца Јануара ове године објавио је *Ed. Bureau* Академији Наука у Паризу, да је после више од педесет год. странствовања, овај важни хербар *Ламарков* смештен у одаје јестаственичког музеја.

У једној од оних доскорашњих малих државица немачких (Мекленбург-Шверин), живео је до пре две године дана, као професор ботанике на универзитету у варошици Ростоку, ботаничар *Roeper*. Овај је професор заузео био хербар Ламарков, и саставио га је био са својим. Од наследника Реперових откупила је била влада поменуте државице сав хербар његов за ботанички завод универзитета у Ростоку. Но заузимањем професора Вигеау-а влада је ове државице пре годину дана препрдала Ламарков хербар француској влади, и остало је још да се он издвоји из Реперова хербара, с којим је био помешан. Овај је рад трајао пуних пет месеца. За његов путни пренос требало је двадесет и један грдан ковер. Број фела у овом хербару премаша 10.000. Биљни егземплари су потпуно очувани. Не само што су ту етикети сопствене руке Ламаркове, него су и многобројни описи као и цртежи овога изврснога природњака потпуно ту очувани.

После хербара Жисијевог, који је поклоњила ова историјска породица држави, хербар Ламарков је најважнија збирка по научној вредности, која је икада доседе унесена у Јестаственички музеј париски, и њезин откуп поздравље сви трудбеници на пољу ботанике, као год и народ француски.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNI...

Просветне Белешке

Фонд за сиромашне ученике школе ме-ховљанске. — По одредби члана 33. Закона о основним школама од 31 Децембра 1882 године, свака општина може основати *школски фонд*. У општини меховљанској (округ шабачки) основан је такав фонд о Св. Сави 1882 године, а у 1886 год. имао је 995·66 динара. Од ове суме издато је 10·85 динара на књиге и друге потребе четворици ученика, на одело истим ученицима 34 динара, тако, да је за 1887. годину остало 950·81 дин.

О развиту школа у Краљевини Србији за период од 40 година имамо ове податке:

Школа је било и то:

	Г О Д И Н Е				
	1845.	1855.	1865.	1875.	1885.
Велика школа . . .	1	1	1	1	1
Богословија . . .	1	1	1	1	1
Гимназија	4	4	6	11	22
Реалка	1	1	1	7	5
Учитељских школа —	—	—	—	1	2
Земљоделских школа —	—	1	—	1	—
Виша женска школа —	—	—	1	1	1
Основних школа .	173	274	321	534	558
Свега .	180	282	331	555	590

Једна школа долазила је у Србији

ГОДИНЕ	НА КМ.Г	НА СТАНОВНИКА
1845.	209	4.990
1885.	82	3.190

Наставника радило је у

	Г О Д И Н И				
	1845.	1855.	1865.	1875.	1885.
Великој школи .	9	16	15	23	87
Богословији . .	4	6	7	19	16
Гимназијама .	18	31	46	91	204
Реалкама	4	6	6	35	37

Учитељским школама —	—	—	—	13	27
Земљоделској шк.	—	4	—	8	—
Вишој жен. шк.	—	—	11	23	26
Основним школ.	187	306	399	667	923
Свега .	222	369	484	789	1270

Од 1845. до 1885. год. увећавао се број
 школа са 5·70 процената годишње
 наставника . . . » 11·80 « «

Размера између школа и наставника била је

у години:

1845. као 100 : 123

1885. « 100 : 215

Бака је било на крају школске

	Г О Д И Н Е				
	1845.	1855.	1865.	1875.	1885.
у Великој школи .	62	64	194	207	219
« Богословији .	103	124	191	250	156
« Гимназијама .	215	687	1089	1342	3313
» Реалкама . . .	42	50	52	266	551
» Учит. школама —	—	—	—	52	185
« Земљ. школи —	—	98	—	69	—
« В. жен. школ. —	—	—	111	241	511
» Основним шк.	5847	9716	14649	23238	47044
Свега .	6269	10739	16286	25665	51979

Број ђака увећавао се од 1845. до 1885. г. са 18·22 процената годишње.

у години: 1845. 1885.

долазило је **ђ А К А**

на једну школу . . . 35 88

на једног наставника . 29 41

Од хиљаде становника походио је школу

у опште основну

1845 год. 7·0 6·5

1885 « 27·6 25·0